

Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya

122. gener 2016

Entre els dies 31 d'agost i 3 de setembre de 2015 se celebrà en el centre El Seminari, a Tarragona, un congrés de les tres associacions bíbliques ibèriques: l'Associació Bíblica Espanyola, l'Associació Bíblica Portuguesa i l'Associació Bíblica Catalana. El tema era la missió i les comunitats en les cartes de l'apòstol Pau, un tema íntimament vinculat amb la ciutat que hostatjava l'esdeveniment. Tarragona és, després de Roma, la segona ciutat paulina de l'occident de la Mediterrània. Dues són les raons per a qualificar-la així. En primer lloc, cal dir que la hipòtesi de la presència de l'apòstol a Tàrraco en la dècada dels anys seixanta del segle I dC, en

Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques
Congreso de las Asociaciones Bíblicas Ibéricas
Congresso das Associações Bíblicas Ibéricas

El projecte missioner de Pau
en el context de la primera missió cristiana

El proyecto misionero de Pablo
en el contexto de la primera misión cristiana

O projeto missionário de Paulo
no contexto da primeira missão cristã

Tarragona, 1-3 de setembre de 2015

qualitat de condemnat a una pena temporal i mitigada d'exili, no és en absolut melynstensible. Ja han passat els anys en què defensar aquesta possibilitat era acollit, en el millor dels casos, amb mitja rialla. O era vist com una posició netament apologètica, sense cap fonament en les dades —escasses però no inexistentes, que testimonien els últims anys de la vida de Pau. Ara, el qui vulgui fer-se una opinió sobre el tema, té a la seva disposició un volum de més de 600 pàgines, fruit dels treballs del Congrés de Tarragona de 2013, editat per la prestigiosa editorial alemanya Mohr Siebeck (WUNT 352), que aplega vint-i-nou estudis amb el títol *The Last Years of Paul*. En segon lloc, el caràcter paulí de Tarragona ve donat pel fet que la memòria de Pau no és una peça de museu sinó una realitat viva en la història de la seu primada de les Hispànies, capital de la província romana de la Hispània Citerior o Tarraconense. Com escriu John M. G. Barclay, professor de Nou Testament a Durham (UK), la Tarragona del segle XXI és una ciutat «still proud to associate itself with Paul» (p. 14), i aquesta realitat, que pot ser llegida amb el rerefons de diversos escenaris relatius a la vida de l'apòstol, resta una dada incontrovertible: «a token of his unexpected, long-term success» (íbidem). La recerca històrica mai no serà capaç d'afimar amb certesa

Conferència del Dr. Santiago Guijarro al Museu Bíblic Tarraconense

total que Pau va trepitjar els carrers de Tàrraco... però tampoc no tindrà dades definitives en sentit contrari. Hi ha, doncs, dues posicions històriques possibles: la que considera el pas de Pau per Tarragona com un «fet altament probable», i la posició contrària a aquesta. Entremig, resta ferma la tradició paulina de l'Església de Tàrraco, tardana però no per això menys significativa.

El Congrés de les associacions bíbliques ibèriques va manifestar, en línies generals, el bon nivell dels estudis bíblics que s'hi realitzen. Els membres de les diverses associacions van contribuir a l'èxit de la trobada amb un seguit d'intervencions que van mostrar diverses línies de recerca. En voldria destacar tres. La primera és l'aproximació historicocrítica a la figura de l'apòstol, que no deixa al marge les aportacions provinents dels mètodes narratius. La ponència del Dr. Agustí Borrell (ABCAT) se situa en aquesta tessitura. La segona línia de recerca és l'aproximació narrativa a Pau, que integra dades substantives provinents de la història i de la filologia, però amb forts accents literaris i fins i tot hermenèutics. És el cas de la ponència del Dr. José Tolentino Mendonça (ABP), exegeta i poeta. La tercera aproximació seria la determinada per l'antropologia cultural, no exempta d'elements historicocrítics, no massa llunyana de les tesis de la història de les religions, que presenta un «primer Pau» en ple contrast amb el «segon» i «tercer Pau». Aquesta és la posició del Dr. Carlos Gil (ABE).

Tanmateix, el Congrés Bíblic de Tarragona, l'ànima del qual va ser el Dr. Santiago Guijarro, president de la ABE, que va pronunciar una conferència oberta al gran públic sobre la missió paulina, també es va caracteritzar pels intercanvis de materials i de publicacions entre els membres de les tres associacions bíbliques. En aquest sentit, la nostra Associació va editar un bonic opuscle, sota la cura de Jaume Balateu i Roser Prats Amill, que reflectia sobretot allò que ha estat el treball dels darrers vint-i-dos anys, és a dir, des de la publicació de la BCI (1993) fins ara. Veient les publicacions i els diversos materials que integren l'opuscle, és de justícia concloure que l'Associació ha dut a terme les seves finalitats amb constància i ha assolit uns resultats més que notables. En els darrers anys, l'Associació ha estat la peça clau —no l'única— per a promoure la cultura bíblica a Catalunya, d'acord amb allò que es diu en els Estatuts fundacionals, aprovats pel recordat arquebisbe Josep Pont i Gol l'any 1973, i d'acord amb la resolució 54 del Concili Tarraconense de 1995, que diu així: «Amb l'objectiu de relançar la pastoral bíblica, els bisbats de Catalunya potenciaran l'Associació Bíblica de Catalunya com a instrument de difusió popular de la Paraula de Déu.»

L'Associació ha fet aportacions decisives en el camp de la difusió popular del text bíblic. Les edicions bíbliques, fetes conjuntament amb Editorial Claret, Societats Bíbliques Unides i, en els darrers anys, amb el Centre de Pastoral Litúrgica, han anat succeint-se sense parar: estàndard, familiar, de butxaca, braille, en lletra gran, llegida, popular, telemàtica, comunitària. Les edicions del Nou Testament, en diversos formats, o dels Salms o del Nou Testament i els Salms, o del Nou Testament grec-llatí-

català, han anat obrint el text bíblic a una gran varietat de persones. Altres llibres instrumentals, com ara «Llegir la Bíblia en grup», han acompanyat la divulgació massiva del text bíblic, tant a Catalunya com a València (edició en modalitat valenciana) i les Illes Balears (edició en modalitat illenca), i també la lectura espiritual del text. Fins i tot editorials com Gran Enciclopèdia Catalana i Proa, o bé EDB i Cruïlla, han fet edicions bíbliques amb el text de la BCI, que s'ha convertit en la «Vulgata catalana». Per a això va ser pensada, i amb el pas dels anys com a tal s'ha consolidat. El poble de Déu que peregrina a Catalunya i a les terres de parla catalana, ha rebut la Bíblia de l'Associació com l'instrument gràcies al qual accedeix a la Paraula viva i eterna de Déu i al sant Evangeli de Nostre Senyor Jesucrist. De fet, la BCI s'ha convertit en la Bíblia en llengua catalana, dins i fora de l'Església.

Finalment, l'opuscle en qüestió posa en evidència que l'Associació ha anat més enllà del que se li demanava com a divulgadora de la Bíblia i s'ha endinsat en diversos projectes de recerca: «Scripta Biblica» (quinze volums des de 1997), col·lecció successora del «Suplement», «Corpus Biblicum Catalanicum» (tres volums des de 2004) i «Literatura intertestamentària» (set volums des de 2002). L'Associació ha treballat aquests projectes en coedició i bona entesa amb la Facultat de Teologia de Catalunya i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. En una paraula, la nostra Associació, de naturalesa ecumènica, uneix de manera indissoluble la vessant científica i la vessant divulgativa, i en això es mostra profundament original, si se la compara amb les altres associacions veïnes, pertanyents al món llatí (francesa, italiana, espanyola).

Que per molts anys pugui continuar la seva tasca, impulsada pel seu miler de socis i per la companyia eficaç d'aquest magnífic BUTLLET!

Armand Puig i Tàrrach

El viatge a Hispània en el projecte missioner de Pau¹

Agustí Borrell

No sabem amb certesa si Pau va arribar a Tàrraco. Probablement no ho sabrem mai. Sí que consta, en canvi, que volia venir-hi. En la Carta als Romans manifesta explícitament la seva intenció de desplaçar-se en un futur proper fins a Hispània (Rm 15,24.28). Per què? A què es devia el seu interès d'anar a una terra relativament llunyana del seu àmbit geogràfic originari, aquell en el qual s'havia mogut durant tota la vida, també com a cristià? Pau és un home de la regió oriental de l'Imperi romà, i s'havia desplaçat amb freqüència i amb facilitat per aquella zona. I tanmateix arriba un moment en què es mostra preparat per anar fins l'extrem occidental de l'Imperi, una terra molt diferent de la seva des del punt de vista social, cultural, lingüístic, religiós...

S'han proposat diverses respostes per justificar aquesta decisió si més no inesperada de Pau, amb l'intent d'esbrinar si el viatge a Hispània forma part d'un projecte conscient i elaborat i si té al darrere alguna justificació teològica. Pot ser especialment oportú de reprendre el tema, i de revisar les dades i les hipòtesis, aquí a Tarragona, un lloc que amb tota probabilitat formava part de l'itinerari previst per Pau. L'atenció s'haurà de centrar amb preferència en Rm 15, l'únic text on Pau esmenta els seus plans de viatjar a Hispània.

¹ Ponència presentada per Agustí Borrell en el Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques celebrat a la ciutat de Tarragona durant els dies 1-3 de setembre.

*El Dr.
Agustí
Borrell i el
Dr. Joan
Ferrer,
que el va
presentar*

1.1. El rerefons veterotestamentari

Quan escriu la Carta als Romans, Pau té la intenció de començar una nova etapa en la seva activitat apostòlica. És a punt d'anar a Jerusalem per portar-hi els fruits de la col·lecta que han realitzat les comunitats de Macedònia i Acaia (Rm 15,25-27) i tot seguit vol complir el seu antic desig de visitar la comunitat de Roma; en aquest context, esmenta el seu projecte d'arribar fins a Hispània (Rm 15,23-24.28). Es tracta, certament, d'una decisió transcendent i significativa, que suposa una novetat considerable en la seva praxi missionera fins aquell moment. Tant és així, que alguns comentaristes pensen que aquesta és la raó última per la qual escriu la Carta als Romans.² Què mou l'apòstol a voler emprendre un viatge tan llarg cap a una terra desconeguda per a ell?

1.1. Els anuncis d'Isaïes

Alguns exegetes han suggerit que l'explicació cal cercar-la en l'Antic Testament, i concretament en alguns textos profètics. El text clau en aquesta hipòtesi es troba al final del llibre d'Isaïes. Allí es posa en boca de Déu la convicció que "Ha arribat el temps de reunir totes les nacions i totes les llengües" (Is 66,18), i s'anuncia l'enviament d'uns supervivents que aniran a proclamar la glòria de Déu a pobles llunyans

² Robert JEWETT – Roy D. KOTANSKY – Eldon Jay EPP, *Romans. A Commentary*, Minneapolis: Fortress Press 2007.

“que mai no havien sentit parlar de mi ni havien vist la meva glòria” (Is 66,19); la conclusió serà que els pagans acudiran a Jerusalem tot portant-hi, com una ofrena, els jueus dispersos que vivien en els seus territoris (Is 66,20).

El text d'Isaïes conté una llista concreta de llocs que han de ser objecte d'aquest anunci: “Tarsis, Pul, Lud —famosa pels seus arquers—, Tubal, Javan i les illes més llunyanes” (Is 66,19); l'expressió que segueix el nom de Lud és interpretada pels LXX i per algunes traduccions modernes com un nom propi, Méixec. És discutit on cal situar els llocs als quals es referien aquests noms: Pul podia ser una localitat del nord d'Àfrica, potser Cirene (els LXX ho solen traduir per Líbia), tot i que hi ha qui la situa a Cilícia; Lud ha estat igualment cercada al nord d'Àfrica, si bé altres la identifiquen amb Lídia, a l'Àsia menor; Méixec (si és el nom que cal llegir-hi) se sol situar en algun punt d'Anatòlia; Tubal podria ser al sud del mar Negre, mentre que el nom de Javan és unànimement associat amb el territori dels grecs.³

Un dels principals defensors d'aquesta hipòtesi és Roger D. Aus, que assegura que Is 66 va tenir un paper determinant en el projecte de Pau, perquè li recordava la urgència d'evangelitzar Hispània.⁴ Segons Aus, Pau rellegeix Is 66,20-21 en el sentit que els missioners cristians han d'aplegar representants de les nacions paganes i presentar-los —als pagans, no pas als jueus de la diàspora— com una ofrena al Senyor (cf. Rm 15,16);⁵ Pau hauria tingut la convicció que quan aquesta profecia es complís, és a dir, quan representants de totes les nacions fossin portats a Jerusalem, el Messies tornaria, i jueus i pagans li retrien homenatge.⁶ Aquesta argumentació es fonamenta en la identificació de Tarsis amb Tartessos, l'antiga localitat del sud de la península Ibèrica. Es tracta d'una proposta que ha estat defensada en diverses ocasions, i que té algunes dades que la justifiquen. Aus recull una bona sèrie d'arguments per acceptar-la;⁷ per exemple, els textos de l'AT que parlen de Tarsis com una terra llunyana (cf. Sl 72,8-11; Jo 1,3).

Tanmateix, la identificació no és tan segura, ans al contrari. En un documentat estudi, A. Andrew Das recorda que al llarg de la història s'han suggerit fins a deu localitzacions diferents per a Tarsis, des de l'Índia fins a Etiòpia, passant per Cartago i l'Àsia menor.⁸ La seva contundent conclusió és que “ningú no hauria identificat Tarsis

³ Cf. una llista d'arguments i alternatives a Rainer RIESNER, *Paul's Early Period. Chronology, Mission Strategy, and Theology*, Grand Rapids (Mich.): Eerdmans 1998, pp. 250-252.

⁴ Roger D. AUS, «Paul's Travel Plans to Spain and the “full number” of the Gentiles of Rom. 11.25», *NovT* 21 (1979) 232-262, p. 238.

⁵ *Ibid.*, 241.

⁶ *Ibid.*, 242.

⁷ *Ibid.*, 242-246.

⁸ A. Andrew DAS, «Paul of Tarshish. Isaiah 66.19 and the Spanish Mission of Romans 15.24,28», *NTS* 54 (2008) 60-73, p. 63.

amb el sud d'Espanya ni en temps d'Isaïes ni en temps de Pau".⁹ De fet, Flavi Josep, l'únic testimoni contemporani del NT que ofereix una identificació explícita, situa Tarsis a Tars de Cilícia (*Ant* I,127).¹⁰ Rainer Riesner, que ha estudiat a fons el tema, creu que aquesta era la identificació habitual en temps de Pau, i assegura que és per això que Pau es va fixar, efectivament, en Is 66,19, i que allí va trobar indicades les principals etapes de la seva missió als pagans.¹¹ Pau es veia ell mateix com un apòstol de les nacions, i Is 66,19 parla d'enviats escatològics a les nacions. De fet, Is 66,19 és l'únic text de l'AT on es parla explícitament de proclamació als pagans,¹² juntament amb Is 49,6, on el Servent del Senyor rep la missió de ser llum de les nacions per portar la salvació de Déu "fins a l'extrem de la terra (ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς)".

Cal admetre que resulta versemblant que Is 66,19 hagi influït en Pau, perquè preveu la missió a la qual ell se sent cridat. Així ho pensa també James D. G. Dunn, que afegeix que la direcció principal del viatge anunciat a Is 66,19 és bàsicament la mateixa que presenta Pau en Rm 15,19, on dibuixaria un arc que va des de Jerusalem fins a Il·líria.¹³ Aquesta indicació, tanmateix, depèn de la discutida identificació dels noms d'Is 66,19, i també de la traducció de κύκλω a Rm 15,19, un altre dels interrogants del text: entre els qui ho interpreten en sentit literal, és a dir, "en cercle", hi ha qui dedueix que Pau situa Jerusalem al centre del món (segons la visió tradicional del judaisme), però la majoria interpreten que Jerusalem és aquí un punt del cercle, i que la descripció de Pau forma un arc que acaba (momentàniament) a Il·líria.¹⁴

En un estudi més ampli i matisat, Seyoon Kim allarga la llista de textos d'Isaïes que ajuden Pau a entendre la seva crida personal a ser apòstol dels pagans; entre aquests destaquen els que al·ludeixen al pelegrinatge escatològic dels pobles a Sió, tant en el llibre d'Isaïes (Is 2,2-4; 11,10; 25,6-10; 55,3-5; 56,6-8; 60,1-5; 66,18-21) com en altres textos profètics de l'AT (Mi 4,1-3; Jr 3,17; So 3,8-10; Za 2,8-12; 8,20-23).¹⁵

⁹ *Ibid.*, 73.

¹⁰ RIESNER, *Paul's Early Period*, 251.

¹¹ Rainer RIESNER, «Romans 15 and Paul's Project of Journey to Spain (Hispania)», en Josep Maria GAVALDA I RIBOT – Andreu MUÑOZ MELGAR – Armand PUIG I TÀRRECH (eds.), *Pau, Fructuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII). Actes del Congrés de Tarragona (19-21 de juny de 2008)* (Biblioteca Tàrraco d'Arqueologia VI), Tarragona: Fundació Privada Liber 2010, 101-111, p. 104.

¹² RIESNER, *Paul's Early Period*, 248-249.

¹³ James D. G. DUNN, *Beginning from Jerusalem*, Grand Rapids (Mich.): Eerdmans 2009, p. 542.

¹⁴ N. T. WRIGHT, «Paul's Western Missionary Project: Jerusalem, Rome, Spain. Historical and Theological Perspectives», en John M. G. BARCLAY et al. (eds.), *The Last Years of Paul: Essays from the Tarragona Conference, June 2013* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament), Tübingen: Mohr Siebeck 2014, (en premsa), p. 20.

¹⁵ Seyoon KIM, «Paul as an eschatological Herald», en Brian S. ROSNER – Trevor J. BURKE, *Paul as Missionary: Identity, Activity, Theology, and Practice* (Library of New Testament Studies [Journal for the Study of the New Testament Supplement Series] 420), New York; London: T & T Clark 2011, 9-24, p. 15.

Tanmateix, Kim analitza sobretot els textos del Servent del Senyor (Is 42 i 49, i també 61,1-3), i creu que Pau troba prefigurada la seva crida a l'apostolat en la crida al Servent (cf. especialment Ga 1,15-16)¹⁶ i que a partir de les profecies d'Isaïes, Pau es veu com l'herald escatològic que farà que es compleixin els anuncis sobre el pelegrinatge de les nacions a Sió.¹⁷

En totes aquestes propostes, es fa difícil de veure una relació estricta de la missió paulina amb els anuncis profètics. Com a molt, es podria acceptar l'afirmació d'Armand Puig: "Les Escripures guien les grans línies d'acció missionera de l'apòstol, però les decisions menors depenen del seu propi parer."¹⁸

1.2. Hispània

El que sembla segur en qualsevol cas és que Hispània era considerat en temps de Pau com el límit occidental del món. Riesner recull una sèrie de testimonis de l'època que ho confirmen: escriptors grecs com Estrabó i Diodor Sícul, escriptors llatins com Salusti i Juvenal, i els mateixos Salms de Salomó, que a mitjan segle i parlen d'Hispània com el límit occidental del món (SlSal 8,16).¹⁹ Les columnes d'Hèrcules (a l'actual estret de Gibraltar) havien estat durant segles el *non plus ultra* per als vaixells, i eren considerades l'extrem de la terra.²⁰

Per tot plegat, és molt probable que Pau pensés en Hispània com el lloc més llunyà de la terra, la fi del món.²¹ I, en aquest sentit, no és impossible que la veié evocada en la referència de Is 66,19 a "les illes llunyanes". Tanmateix, a part de la dificultat d'identificar els noms geogràfics, el text d'Isaïes no esmenta explícitament ni Jerusalem ni Hispània, els dos extrems de la missió de Pau segons Rm 15. Per tant, com observa Das, pensar que Pau vol anar a Hispània per complir la profecia de Is 66,19 crea un innecessari nou conjunt de problemes.²²

¹⁶ *Ibíd.*

¹⁷ *Ibíd.*, 18.

¹⁸ Armand PUIG i TARRECH, «Les probabilitats d'una missió de Pau a Tarragona», en Josep Maria GAVALDA i RIBOT – Andreu MUÑOZ MELGAR – Armand PUIG i TARRECH (eds.), *Pau, Fructuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII). Actes del Congrés de Tarragona (19-21 de juny de 2008)* (Biblioteca Tàrraco d'Arqueologia VI), Tarragona: Fundació Privada Liber 2010, 133-155, p. 147.

¹⁹ RIESNER, «Romans 15 and Paul's Project of Journey to Spain (Hispania)», 103.

²⁰ AUS, «Paul's Travel Plans to Spain», 244.

²¹ *Ibíd.*, 246.

²² DAS, «Paul of Tarshish», 71.

1.3. *El territori de Jàfet*

Ha suscitat igualment un cert interès la hipòtesi de James M. Scott, que es fixa en Ga 3,8; allí la justificació per la fe en el cas dels pagans és il·lustrada amb la citació de Gn 12,3 (“en tu seran beneïts tots els pobles”). Aquesta referència evoca naturalment la llista de pobles descendents dels tres fills de Noè (Sem, Cam i Jàfet) segons Gn 10,1-32. Scott creu igualment que quan Pau parla de “el conjunt dels pobles pagans (τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν)” (Rm 11,25) pensa en les 70/72 nacions del món segons Dt 32,8 i Gn 10.²³ Scott cita també Ez 5,5, que descriu Jerusalem “enmig de les nacions, envoltada de països”. La conclusió de Scott és que Pau veia la seva missió centrada en l'esfera de Jàfet, ja que el territori que li era tradicionalment adscrit incloïa Àsia menor i Grècia, i arribava fins a Hispània. Pau hauria entès l'acord de Jerusalem (Ga 2,7-9) de manera geogràfica: ell evangelitza les nacions de Jàfet, i Pere les de Sem (i no tan sols Jerusalem i Judea).²⁴

També en aquest cas, és cert que Pau té la idea que l'evangeli tingui una difusió universal, com més àmplia millor. Per això, pot ser que pensi en l'antiga llista de pobles de Gn 10. Tanmateix, no sembla pas que aquesta llista sigui la que guia els seus moviments geogràfics com a missioner.

1.4. *La col·lecta*

Un altre dels arguments que solen adduir els qui veuen Pau com l'herald escatològic que ha de fer possible el compliment dels anuncis profètics referits als pagans és la col·lecta que l'apòstol és a punt de portar a Jerusalem en nom de les comunitats de Macedònia i Acaia (cf. Rm 15,25-28). Les interpretacions sobre les característiques i el sentit de la col·lecta són molt variades.²⁵

Ni en Rm 15 ni en els altres llocs on fa referència a la col·lecta (cf. 1Co 16,1-4; 2Co 8-9), Pau no cita cap dels textos de l'AT sobre el pelegrinatge dels pobles a Jerusalem, tot i que l'AT conté una bona colla d'anuncis sobre una futura ofrena dels pagans a Jerusalem (cf. Is 56,6-8; 60,1-10; 66,19-21; So 3,8-10; Tb 13,13). Ara bé, crida l'atenció que Rm 15 sigui un dels pocs capítols de l'epistolari paulí on s'usa un llenguatge cultual. Rm 15,16 descriu l'apostolat de Pau entre els pagans amb ter-

²³ James M. SCOTT, *Paul and the Nations. The Old Testament and Jewish Background of Paul's Mission to the Nations with Special Reference to the Destination of Galatians*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1995, p. 136.

²⁴ *Ibid.*, 151-157.

²⁵ Cf. una anàlisi de les diverses propostes a Reimund T. BIERINGER, «The Jerusalem Collection in the Frame of Paul's Missionary Project», en John M. G. BARCLAY *et al.* (eds.), *The Last Years of Paul: Essays from the Tarragona Conference, June 2013* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament), Tübingen: Mohr Siebeck 2014, (en premsa).

minologia litúrgica, i parla de “l’ofrena dels pagans” (προσφορὰ τῶν ἔθνῶν), una expressió que es pot entendre com un genitiu subjectiu o com un genitiu objectiu, és a dir, com els dons que presenten els pagans o com l’ofrena que constitueixen ells mateixos. Aquesta circumstància ha portat molts autors a veure la col·lecta paulina com un compliment de les profecies.²⁶ Així, Riesner interpreta la col·lecta que Pau vol presentar a Jerusalem a la llum del text d’Isaïes; segons ell, el fet que Is 66,19 és al darrere dels plans de Pau d’anar a Hispània es confirma a Rm 15,19, on el llenguatge cultural s’explica per una al·lusió a Is 66,20.²⁷

Tothom admet, òbviament, que l’objectiu primari de la col·lecta és ajudar econòmicament la comunitat cristiana de Jerusalem. Es pot pensar que Pau creu que d’aquesta manera es compleixen al mateix temps els anuncis profètics? És una hipòtesi que no troba consens. A part que Pau no ho indica mai explícitament, el compliment tindria un sentit molt metafòric, perquè no és tracta d’ofrenes al temple de Jerusalem, sinó a una comunitat cristiana. Tanmateix, es pot argumentar que Pau considera la comunitat cristiana com el nou i veritable temple de Déu (1Co 3,16-17; 6,16; 2Co 3,19), i podem pensar fins i tot que amb més motiu identifica la comunitat de Jerusalem amb el temple de Déu a Sió.²⁸

En definitiva, la col·lecta no està plantejada originalment amb la finalitat de complir les profecies, sinó d’ajudar la comunitat de Jerusalem que es troba en necessitat. Això no exclou que després Pau hi veïés també una relació amb Is 66,20 i amb altres textos veterotestamentaris que anuncien l’ofrena dels pagans a Jerusalem.

1.5. Compliment de les profecies?

Les diverses hipòtesis que relacionen els itineraris missioners de Pau amb textos concrets de l’AT, especialment Is 66,19-21, fan la impressió de ser forçades quan intenten mostrar una correspondència en els detalls. Si hom observa els moviments reals de Pau, tal com es dedueixen de les seves mateixes cartes, i també dels Fets dels Apòstols, no es veu que responguin a una idea preconcebuda que l’apòstol segueixi amb precisió. Eckhard J. Schnabel, després de reconstruir la possible llista de llocs per on Pau va passar a partir de la seva conversió, arriba a la conclusió que no ha seguit una gran estratègia en els seus moviments geogràfics: més aviat sembla que es movia en cada ocasió vers els llocs propers més susceptibles d’una acció missionera.²⁹

²⁶ Un dels defensors més convençuts d’aquesta hipòtesi és KIM, «Paul as an eschatological Herald», 20-22.

²⁷ RIESNER, «Romans 15 and Paul’s Project of Journey to Spain (Hispània)», 104.

²⁸ KIM, «Paul as an eschatological Herald», 20.

²⁹ Eckhard J. SCHNABEL, *Paul the Missionary. Realities, Strategies and Methods*, Downers Grove, Ill.: IVP Academic 2008, pp. 223-225.

Podem concloure que els itineraris apostòlics de Pau no estan planificats amb la intenció d'ajustar-se a Is 66 ni a altres textos de l'AT. No ho havien estat abans ni ho estan en el moment que decideix anar a l'extrem occidental de l'Imperi. En aquest sentit, té raó Riesner quan afirma que els plans missioners de Pau no estan determinats per Is 66,19, i que aquest text no és l'única base de les rutes paulines.³⁰ Això no impedeix que Pau veiés una relació amb els anuncis profètics tant de la seva missió com de la seva activitat i fins i tot de llocs concrets pels quals passa. Els cristians estaven acostumats des de ben aviat a descobrir que en els fets relacionats amb Jesús es complien les profecies. Ho feien quan rellegien allò que havia succeït a la llum de l'Escriptura. Dit d'una altra manera, Pau no planifica els seus moviments per tal de complir les profecies, però quan observa allò que ha fet, constata que per mitjà de la seva activitat apostòlica el pla de Déu expressat en l'Escriptura es va realitzant.

2. La perspectiva escatològica

Així, doncs, cal tenir en compte altres elements per entendre el projecte missioner de Pau. Per exemple, la perspectiva escatològica. Pau estava convençut que la història havia entrat en la seva fase final i decisiva. En aquest context, Pau creu que, abans de la fi, l'evangeli ha de ser proclamat a tots els pobles, i expressa igualment la seva convicció sobre la salvació de tot Israel després que hagin entrat “el conjunt dels pobles pagans (τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνῶν)” (Rm 11,25). Segons John Knox, Pau entenien que la predicació de l'evangeli a tots els pobles era una condició prèvia per a l'*eschaton*.³¹

De fet, la necessitat d'un anunci universal de l'evangeli ja era present en la tradició prepaulina, com es pot comprovar en Mc 13,10: “cal que, abans de la fi, la bona nova de l'evangeli sigui anunciada a tots els pobles (εἰς πάντα τὰ ἔθνη πρῶτον δεῖ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον)”.³² En el cas de Pau, es pot observar que creix progressivament en ell la consciència que l'evangeli ha de ser proclamat a *tots* els pobles, i que la té plenament assumida quan escriu la Carta als Romans. Si Ga 1,16 parlava de la crida rebuda per anunciar Jesucrist ἐν τοῖς ἔθνεσιν, Rm 1,5 assegura que el seu apostolat està destinat a arribar ἐν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν.

Un plantejament interessant ha estat presentat recentment per Nicholas T. Wright, que suggereix que la intenció de Pau d'anar a Hispània estava motivada per la seva comprensió apocalíptica de la història, que no té a veure amb una expectació de la imminència de la fi, sinó amb la idea que la història del món procedeix sota el guiatge de Déu a través d'una successió d'imperis, i que l'esperada manifestació del definitiu

³⁰ RIESNER, *Paul's Early Period*, 253.

³¹ JOHN KNOX, «Romans 15:14-33 and Paul's Conception of his Apostolic Mission», *JBL* 83 (1964) 1-11, p. 8.

³² RIESNER, «Romans 15 and Paul's Project of Journey to Spain (Hispania)», 105.

Pau, apòstol de Jesucrist

regne diví es produiria quan tots els imperis humans haguessin arribat al seu terme.³³ En aquest context, Wright posa en relleu que l'objectiu de Pau era anunciar Jesucrist a totes les grans regions de l'imperi del Cèsar. Per això, Hispània no era per a ell tant "el límit de la terra", com el límit del territori de l'imperi romà.³⁴ Aquesta perspectiva explica també que Pau afirmi que ja no té camp d'acció a les regions on havia anunciat l'evangeli fins aleshores (Rm 15,23: μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις); com a herald de l'evangeli que se sentia, ja havia proclamat la bona nova en tots aquells territoris, i això era suficient, per més que quedessin molts llocs concrets i moltes persones que no havien rebut aquest anunci.³⁵

Pau, com és sabut, té la mirada posada en la fi dels temps, viu l'esperança escatològica amb expectació i fins i tot amb impaciència (cf. Rm 8,21-15). També per això, sent la urgència de fer ressonar l'anunci de l'evangeli a tots els llocs possibles i d'apresar l'arribada dels temps definitius.

³³ WRIGHT, «Paul's Western Missionary Project», 14.

³⁴ *Ibid.*, 13.

³⁵ KNOX, «Romans 15:14-33 and Paul's Conception of his Apostolic Mission», 10:«Paul is saying here simply that the gospel has now been preached in every nation or province of Greece and Asia Minor and, of course, in Syria and Palestine.»

3. La salvació dels jueus

Un dels temes forts de la Carta als Romans és la salvació dels jueus. Potser més que per la destinació universal de la salvació, sobre la qual no té cap dubte i que veu ja en vies de realització, Pau està preocupat per la salvació dels jueus. Aquest és en realitat un dels seus objectius principals.

3.1. Pau, apòstol

Des del moment del seu encontre amb Crist ressuscitat en el camí de Damasc, Pau té una nova identitat, que és precisament la d'apòstol.³⁶ Des d'aleshores se sent "cridat a ser apòstol" (Rm 1,1; 1Co 1,1), i viu l'anunci de Jesucrist com una veritable obligació, tal com assegura a la comunitat de Corint: «Jo no puc gloriar-me d'anunciar l'evangeli, perquè és una obligació que m'han imposat: ai de mi si no anunciés l'evangeli!» (1Co 9,16).

Aquesta convicció marca de forma decisiva la seva activitat com a missioner cristià fins al terme de la seva vida. Totes les seves energies estan orientades a l'anunci de l'evangeli i a l'acompanyament de les comunitats cristianes que neixen de la seva predicació apostòlica. D'altra banda, la seva seguretat de ser apòstol de Jesucrist per gràcia de Déu (1Co 15,10) el porta a defensar aferrissadament aquest títol davant dels qui posaven en dubte la seva idoneïtat, pel fet de no haver conegut Jesús o d'haver perseguit els primers cristians (1Co 9,1-2; 2Co 12,11; Ga 1,1).

3.2. No construir sobre el treball d'un altre

Hi ha un principi explícit en l'estratègia missionera de Pau quan es planteja el viatge a Hispània: anunciar l'evangeli tan sols allà on el nom de Crist no era conegut (Rm 15,20-21). Cal observar que en aquest cas sí que Pau mateix en dóna una fonamentació veterotestamentària (Is 52,15).³⁷

Aquest plantejament mostra la convicció amb la qual Pau viu la seva identitat apostòlica, i sembla confirmar la idea que per a ell és fonamental que l'evangeli sigui proclamat a totes les regions. Quan en alguna ja hi ha arribat per acció d'un altre missioner cristià, ja no cal que ell s'hi faci present. Això explicaria també la forma en què s'adreça a la comunitat cristiana de Roma: Pau sap molt bé que a Roma algú hi ha portat la fe cristiana abans que ell, i per això no es planteja d'anar-hi com a apòstol, tot i que segurament resultaria molt atractiu per a ell, i gairebé li sap greu de no

³⁶ Cf. Agustí BORRELL, *Pau, cridat a ser apòstol*, Tarragona: ISCR Sant Fructuós 2014.

³⁷ Cf. DUNN, *Beginning from Jerusalem*, 544.

ser l'evangelitzador de la capital de l'Imperi. La Carta als Romans traspua la tensió entre el desig de Pau d'anar a Roma i el fet que l'anunci de l'evangeli ja hi ha arribat. Pau afirma que visitarà la comunitat *de pas*, tot fent camí cap a Hispània (Rm 15,23-24,28). Diu als romans que vol anar-hi per “comunicar-vos alguns dons de l'Esperit” (Rm 1,11), per “recollir també entre vosaltres algun fruit” (Rm 1,13), si bé de manera sorprenent arriba a dir que vol “anunciar-vos l'evangeli també a vosaltres, els qui sou a Roma” (Rm 1,15).

Per cert, que aquest principi era realment important per a Pau, que ja l'havia expressat amb èmfasi en la Segona carta als Corintis, als quals assegura que no vol gloriar-se “a costa del treball dels altres” (2Co 10,15) i que la seva acció missionera continuarà, “sense entrar, però, en el terreny d'altri ni gloriar-nos del que altres han preparat” (2Co 10,16). Aquí, tot i que parla de “la mesura i el límit (τὸ μέτρον τοῦ κανόνοϛ)” (2Co 10,13) que Déu li ha assignat com a apòstol, no és probable que s'hagi d'entendre com si es referís a un territori geogràfic precís, sinó de la crida a dedicar-se exclusivament a l'evangelització dels qui no coneixen el Crist.

3.3. Apòstol dels pagans

En la consciència paulina de la vocació apostòlica hi ha un element fonamental. Pau sent que ha rebut una missió amb un caire universal, des del mateix moment del trobament inicial amb Crist, un esdeveniment que descriu així: «em va revelar el seu Fill *perquè jo l'anunciés als pagans* (ἐν τοῖς ἔθνεσιν)» (Ga 1,16).³⁸ La interpretació més probable és que ell es considera enviat als no jueus, als pobles pagans. Així ho confirma la mateixa Carta als Gàlates, quan Pau contraposa la vocació apostòlica de Pere, adreçada al poble jueu, amb la seva, destinada als no jueus: «Aquell qui amb el seu poder va fer de Pere l'apòstol dels circumcisos, va fer també de mi l'apòstol dels pagans (εἰς τὰ ἔθνη)» (Ga 2,8; cf. 2,9). En la Carta als Romans s'autoanomena «apòstols dels pagans (ἔθνῶν ἀπόστολος)» (Rm 11,13). Algun estudiós pensa fins i tot que Pau es considerava l'únic dels apòstols que havia estat enviat explícitament i directament als pagans, si bé sabia que no era l'únic que anunciava l'evangeli a altres pobles.³⁹

3.4. Apòstol dels jueus

Tanmateix, la missió d'anunciar l'evangeli als pagans no impedeix que se senti autoritzat i fins i tot obligat a anunciar-lo igualment al seu propi poble d'Israel. Pau, profund coneixedor de l'AT, en el qual reconeix la revelació del pla de Déu, sap que

³⁸ Cf. James D. G. DUNN, *The Theology of Paul the Apostle*, Grand Rapids, Mich.: Eerdmans 2006, p. 177.

³⁹ KNOX, «Romans 15:14-33 and Paul's Conception of his Apostolic Mission», 8.

Israel ha tingut i continua tenint la primacia en la revelació i en la salvació de Déu. Més encara, sap que no hi pot haver salvació sense Israel. El poble d'Israel, escollit per Déu, ha rebut les promeses divines, i aquestes no poden fallar. Ara que en Jesucrist les promeses s'han complert, és imprescindible que almenys una part d'Israel les aculli; sense una "resta" d'Israel que cregui en el Messies no hi hauria Església de Déu (cf. Rm 11,5-7).

L'evangeli, efectivament, és poder de Déu per a salvar tots els qui creuen, "*primer els jueus i després els dels altres pobles*" (Rm 1,16). Aquesta dinàmica forma part del *μυστήριον*, el pla diví de salvació que s'ha manifestat i s'ha realitzat en Crist (Rm 11,25-26), i que inclou l'entrada dels pagans en la salvació de Déu, juntament amb els jueus. El concepte de *μυστήριον*, com és sabut, es desenvoluparà més àmpliament en les Cartes als Efesis i als Colossencs. En aquest context, és cert que hi ha textos que descriuen clarament la consciència paulina d'estar al servei de la proclamació i la realització del disseny de salvació universal de Déu, mitjançant l'anunci als pagans (Ef 3,8-9; Col 1,25-29). Ara bé, Pau mateix no deixa de recordar que ha fet tot el possible per portar tothom cap al Crist: "Jo, que no era esclau de ningú, m'he fet esclau de tots per guanyar-ne tants com pugui." (1Co 9,19); i això inclou especialment els jueus: "M'he fet jueu amb els jueus per guanyar els jueus" (1Co 9,20).

3.5. *El viatge a Hispània i la salvació d'Israel*

Així, doncs, és possible que el desig de Pau d'anar a Hispània tingui alguna cosa a veure amb el seu interès per la salvació dels jueus?

Els orígens de la presència dels jueus a Hispània són poc coneguts. Val el que afirma Manuel Forcano: "No sabem amb certesa quina és la data de l'arribada dels jueus a Catalunya ni quan van fundar-hi les primeres comunitats. Tot apunta que van dirigir-se cap a les costes d'Hispània en època romana, possiblement des d'Itàlia, arran dels decrets d'expulsió que van patir en diversos moments."⁴⁰ Fins ara no hi ha evidències que permetin parlar d'una presència significativa de jueus a la península Ibèrica en temps de Pau. Probablement n'hi havia pocs.⁴¹ Així ho accepten molts dels comentaristes. Jewett diu que Hispània era una terra de bàrbars que resistien a la cultura grecoromana i sense una presència jueva significativa.⁴² Wright, en canvi, tot admetent que els testimonis mostren la presència de comunitats jueves tan sols a

⁴⁰ Manuel FORCANO, *Els jueus catalans. La història que mai no t'han explicat*, Angle Editorial 2014, p. 15.

⁴¹ Cf. W. P. BOWERS, «Jewish Communities in Spain in the Time of Paul the Apostle», *JTS* 26 (1975) 395-402.

⁴² JEWETT – KOTANSKY – EPP, *Romans*, 924.

partir dels desastres del 70 i del 135 dC, pensa que no hi ha motius per descartar que hi hagués jueus en temps de Pau.⁴³

La probable absència de jueus a Hispània s'ha usat de vegades com una dificultat per a la predicació paulina i un interrogant més en el seu projecte evangelitzador, ja que Pau està acostumat a començar la seva predicació a la sinagoga. En canvi, penso que podria ser un dels elements que el conviden a adreçar-s'hi. Després d'una llarga etapa en què ha anunciat l'evangeli a jueus i pagans, potser ara busca regions específicament paganes. Pau se sent cridat a anunciar l'evangeli a tothom sense excepció. És una obligació per a ell (1Co 9,16). Tanmateix, davant el rebuig i l'oposició que troba en els jueus, es va limitant cada vegada més a l'evangelització dels pagans, i insisteix a no construir sobre els fonaments posats per un altre (Rm 15,20). No pas perquè renunciï a l'evangelització dels jueus, per a ell sempre imprescindible, sinó perquè ara confia en la que podem anomenar *estratègia de la gelosia* (cf. Rm 11,13-14). Se centra en allò que és la seva missió específica, fer d'apòstol dels pagans (Rm 11,13), i espera així aconseguir indirectament també la conversió dels jueus.

Si és així, tindria raó Seyoon Kim quan afirma que Pau entén el seu apostolat entre els pagans com un instrument per a la salvació d'Israel tant com la dels pagans: la predicació entre els pagans és també un mitjà per a aconseguir la salvació de "tot Israel" i de fet per a la realització del pla salvador de Déu, el μυστήριον (Rm 11,25-26).⁴⁴

Potser sí que d'aquesta manera paradoxal s'acaba realitzant el procés dibuixat en Is 66,19-20, on els pagans presenten els jueus com una ofrena al Senyor!⁴⁵

Conclusions

No hi ha un element únic i decisiu que expliqui la decisió de Pau d'evangelitzar Hispània: ni textos universalistes de l'Antic Testament com Is 66,19-20, ni la perspectiva escatològica, ni tampoc la tensió antiimperial de la predicació paulina... El projecte de Pau és el resultat d'un conjunt d'experiències, conviccions i circumstàncies.

Pau no troba en l'AT una estratègia concreta i detallada per a la seva acció missionera, però sap que ell està plenament al servei de la voluntat de Déu, i que aquesta ja està expressada en els textos profètics. Per això va descobrint cada vegada més la correspondència entre la missió que Déu li ha confiat i el pla de salvació universal anunciat en les Escriptures.

⁴³ WRIGHT, «Paul's Western Missionary Project», 16.

⁴⁴ KIM, «Paul as an eschatological Herald», 23.

⁴⁵ Segons Riesner, Rm 15 uneix els dos desigs de Pau que formen part de la missió del Servent de Jahvè segons Is 49,6: reunir els dispersats d'Israel i portar la salvació als pagans; cf. RIESNER, «Romans 15 and Paul's Project of Journey to Spain (Hispania)», 106.

Pau, escriptor i evangelitzador

Com que se sent evangelitzador en sentit estricte, expressa repetidament la seva voluntat d'anunciar l'evangeli només allà on el nom de Crist no és conegut (Rm 15,20). També per això vol anar a Hispània, territori encara no evangelitzat, i per això es vol aturar a Roma tan sols de passada, malgrat que no deixa de sentir el desig d'anunciar l'evangeli a la capital (Rm 1,15).

Pau se sap enviat especialment als pagans, però de fet a tots els pobles, començant pels jueus. Es mou per la convicció que la salvació de Déu està destinada a tota la humanitat, primer als jueus i després als pagans. Després de l'experiència negativa d'una predicació directa al poble d'Israel, vol aprofundir l'estratègia de la gelosia: centrant-se en l'anunci als pagans, espera provocar el desig dels jueus de rebre la salvació de Déu que arriba a tothom per mitjà de la fe en Crist.

El relat de l'experiència missionera en les cartes de Pau¹

José Tolentino Mendonça

En l'oda dedicada a la ciutat de Corint, Píndar diu que hi ha un sentit en totes les coses i el moment oportú per a copsar-lo (*Olimpiques*, XIII, 47-48).² Aquell hivern del 55 o 56,³ Pau és a Corint i viu un d'aquests moments. Oficialment s'hi troba de pas, a l'espera de continuar el seu viatge. I se sap que en aquella època no era fàcil trobar un vaixell per anar d'un lloc a un altre. Sovint calia «esperar l'oportunitat per poder partir»,⁴ i perquè les condicions meteorològiques fossin favorables. L'anomenat *mare clausum* anava de novembre a març, tota una estació.

Pau revisa el que ha viscut, i és impossible que el seu pensament no quedi empanat en el balanç de la missió dispersa entre viatges, alguns amb èxit i altres no, per moltes cares estimades, pels esdeveniments, feliços o hostils, on es va consolidar la seva passió per l'Evangeli de Crist. Ha dedicat a aquesta tasca la seva vida de missioner

¹ Ponència feta per José Tolentino Mendonça en el Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques celebrat a la ciutat de Tarragona durant els dies 1-3 de setembre. El títol original en portuguès era "O relato da experiência missionária nas cartas de Paulo".

² PINDARO, *Olimpiche*, Milano: Garzanti 1981, XIII, 47-48.

³ El debat sobre la cronologia de Pau continua dividint els estudiosos. Aquesta estada a Corint, per exemple, alguns la situen l'any 55, com ara Giuseppe BARBAGLIO, *La Teologia di Paolo. Abbozzi in forma epistolare*, Bologna: Dehoniane 1999, 518; en l'any 56: Udo SCHNELLE, *Einleitung in das Neue Testament*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994, 135; en el 57: Juan J. BARTOLOMÉ, *Paolo di Tarso. Un'introduzione alla vita e all'opera dell'apostolo di Cristo*, Roma: Libreria Ateneo Salesiano, 2009, 403; o el 58: Bo REICKE, *Re-examining Paul's Letters: The History of the Pauline Correspondence*, Harrisburg: Trinity Press International, 2001, 63.

⁴ Chantal REYNIER, «Les Voyages de Paul vus a travers les déplacements dans l'antiquité» *Didaskalia* 38 (2008) 1, (51-68), 59.

José Tolentino Mendonça

itinerant. S'havia lliurat per complet al cercle de les comunitats establertes per tot l'Egeu, començant de zero, ja que, com ell mateix explica «he tingut com a punt d'honor d'anunciar l'evangeli només allà on el nom de Crist no era conegut» (Rm 15,20). Però sent ara que la seva activitat missionera en aquells indrets és a punt d'acabar.

Configurar i reconfigurar la missió

Cal llegir, però, aquesta vegada la vida de Pau en profunditat. Quan declara la seva missió complerta (Rm 15,23), no vol pas dir que tot ja es troba ben resolt. De fet, Pau ha viscut en una turbulència extrema aquests anys. I sap que una crisi travessa les seves esglésies, i, tot i que ha estat «causada per interferències externes, té també connivències dins de les seves pròpies comunitats.»⁵ Clarament, la vulnerabilitat de les comunitats paulines té a veure amb el procés de la seva formació, en allò que la historiadora Marie-Françoise Baslez designa com a pràctica d'«assimilació.»⁶ Es tracta d'un cos heterogeni en termes ètnics, socials i culturals, que havia de tenir, com es va veure després, dificultats naturals per coincidir en una convergència estable. Els cristians de Corint no s'entien sobre la circumcisió. Els de Colossos pretenien tenir taules separades entre els cristians procedents del judaisme i els del paganisme. A Galàcia es barallaven per mantenir o abolir el calendari de les festes jueves, fins i tot després que Pau els ha predicat la llibertat portada per Crist («Gàlates insensats! Qui us ha

⁵ Rinaldo FABRIS, *Paolo. L'Apostolo delle genti*, Milano: San Paolo, 1997, 377.

⁶ Marie-Françoise BASLEZ, *Saint Paul*, Paris: Fayard 1991, 227.

pogut fascinar, després que jo us havia posat davant els ulls la figura de Jesucrist clavat en creu?» Ga 3,1). Pau va prenent així consciència gradual de la necessitat de «sortir de l'estructura grupuscular.»⁷ La missió cristiana té la seva pròpia dinàmica i depèn realment d'un altre: «Jo vaig plantar, Apol·ló va regar, però és Déu qui feia créixer» (1Co 3,6). Pau va visitar les seves esglésies al llarg del temps, va mantenir-hi contactes directes, els va enviar als seus col·laboradors, els va escriure cartes, va formar un grup responsable d'assegurar la cohesió organitzativa... Sent que ha fet la seva part. La seva expectativa ara és que aquestes esglésies estiguin —acceptant fins i tot les vacil·lacions— preparades per caminar pel seu compte.

Aquest hivern a Corint, caminant pel concorregut port que s'obre a l'Egeu o recollit a casa de Gaius (el seu probable amfitrió,⁸ un dels pocs cristians d'aquella comunitat que ell havia batejat personalment - 1Co 1,14), Pau té el temps interior necessari per a reconfigurar la seva missió. Potser més que en altres moments, Pau és aquí «un home lliure i un apòstol madur.»⁹ En l'intens debat doctrinal amb els seus opositors, va tenir l'oportunitat de provar la consistència, però també per comprendre certes deficiències de la seva pròpia predicació. El diàleg, no sempre fàcil, amb les seves comunitats en crisi li permet aprofundir en les raons essencials de la fe i de l'estil de vida cristians. Devia tenir cap a seixanta anys d'edat; la força física ja no era la mateixa, i potser ja no li restava massa temps. Però Pau es troba sorprenentment serè i esperançat. I si bé té preocupacions que desfilen a l'horitzó, hi ha nous projectes que es forgen.

Què és el que pressiona Pau?

Potser havia passat que, al començament de la seva missió, quan va recórrer a Macedònia un tram de la Via Egnatia, aquest colossal camí militar romà que, provinent de l'Adriàtic arribava a Tessalònica i Filips, connectant Orient i Occident,¹⁰ Pau havia pensat que un dia recorreria aquell camí fins al final. Almenys, això és el que confessa en la Carta als Romans, quan diu que diverses vegades va alimentar el somni d'arribar a la capital de l'Imperi (Rm 1,13). Però el programa que ara pren forma no és exactament aquest: és més gran.

Qualsevol habitant de la Mediterrània estaria ben d'acord amb el notable Estrabó, per al qual la fi del món habitat coincidia amb l'oceà Atlàntic: «el Promontori Sagrat és el punt més occidental, no només d'Europa, sinó de tota la terra habitada» (*Geogra-*

⁷ Marie-Françoise BASLEZ, *Saint Paul*, 234.

⁸ Rinaldo FABRIS, *Paolo. L'Apostolo delle genti*, Milano: Paoline 1997, 379.

⁹ Juan J. BARTOLOMÉ, *Paolo di Tarso. Un'introduzione alla vita e all'opera dell'apostolo di Cristo*, 404.

¹⁰ Vegeu l'estudi notable de Chantal REYNIER, *Saint Paul sur les routes du Monde Romain. Infrastructures, Logistique, Itinéraires*, Paris: Cerf 2009.

fia III.1).¹¹ I és ben conegut el gust estratègic de Pau per explorar les possibilitats de les fronteres. No obstant això, com defensa Jerome Murphy-O'Connor «cal suposar l'existència d'una important raó teològica, perquè des d'un punt de vista pràctic, Hispània tenia molt poques raons que la fessin recomanable.»¹²

De fet, un viatger expert com era ell, es devia haver adonat que el projecte tenia una complexitat temerària. A la Mediterrània oriental, Pau es movia en un món que li era familiar: en parlava la llengua, i hi havia una xarxa preestablerta d'institucions jueves i de contactes de què es podia valer. Però la diàspora jueva no s'estenia cap a l'oest més enllà de la península Itàlica. Això significava que no hi havia oïdes preparades per a comprendre, a través del coneixement de les Escripures jueves, l'Evangeli de què els parlaria. Tampoc no hi trobaria moltes boques que parlessin grec. L'idioma grec havia aguantat aquí i allà en colònies disperses al llarg de la costa est, però a l'interior es parlaven molts dialectes ibèrics. El llatí era la llengua de l'administració romana, i és possible que Pau el conegués,¹³ però això no passava entre la major part de la població amb què es trobaria.

Quin era el motiu teològic que pressionava Pau aquell hivern a Corint? Una hipòtesi avançada per Spicq, i corroborada per altres autors, és que Pau havia triat com a mapa missioner la mateixa Bíblia. Escriu Spicq: «Per a un exdeixeble de Gamaliel, coneixedor a fons de la geografia religiosa descrita per la Bíblia, la fi del món occidental era representada per Hispània, o més exactament, per Tarsis.»¹⁴ Però Tarsis és una de les ciutats paganes més sovint esmentats en l'Antic Testament: des de la taula etnogràfica de Gn 10,4, passant per les peripècies del profeta recalcitrant Jonàs (Jo 1,3), a la visió escatològica d'Isaïes, que associa Tarsis amb l'esperança messiànica: «Ha arribat el temps de reunir totes les nacions i totes les llengües. Tots vindran i contemplaran la meva glòria. Alçaré enmig d'ells un estendard, i als qui sobrevisquin els enviaré als pobles de Tarsis, Pul, Lud —terra famosa pels seus arquers—, Tubal, Javan i a les illes més llunyanes, que mai no havien sentit parlar de mi ni havien vist la meva glòria. Ells l'anunciaran a tots aquests pobles» (Is 66,18-19). Raons teològiques, culturals i geogràfiques permeten dir que «un apòstol conscient del deure de predicar l'Evangeli a tota criatura no podia no tenir la península Ibèrica davant dels ulls.»¹⁵

¹¹ STRABON, *Géographie* (Livres III-IV), Paris: Les Belles Lettres 1966.

¹² Jerome MURPHY-O'CONNOR, *Paul. A Critical Life*, Oxford: Clarendon Press 1996, 330.

¹³ E. P. SANDERS, *Paul*, Oxford: Oxford University Press 1991, 10.

¹⁴ C. SPICQ, *Les Épîtres Pastorales*, Tome I, Paris: J. Gabalda 1969, 131.

¹⁵ C. SPICQ, *Les Épîtres Pastorales*, 133.

Temple d'Apol·lo, Corint

Cercant suport missioner?

I fins i tot si no havia pensat en això, Pau sabia que el territori de la Mediterrània occidental era molt diferent del que coneix com el palmell de les seva mà. No li devia costar gaire arribar a la conclusió que li seria útil l'experiència dels qui eren més a prop d'aquest admirable món nou. Roma llavors va emergir com la peça preciosa que faltava.

Roma no li era completament estranya. Els seus fidels col·laboradors Prisca i Àquila provenien d'aquella església. Havien treballat al costat de Pau primer a Corint i després a Efes (1Co 16,19). Hi ha una xarxa de relacions que el capítol 16 de la Carta als Romans ens permet suposar. En aquest capítol, l'apòstol saluda vint-i-sis persones, vint-i-quatre de les quals anomena pel seu nom. A més, es refereix a tres esglésies domèstiques (Rm 16,5.14.15) i a dos grups d'(antics) esclaus (vv. 10.11) que poden correspondre a altres dues. D'Andrònic i Júnia, Pau diu «que són del meu llinatge i companys meus de presó» (v. 7). Ampliat, anomenat «el meu estimat en el Senyor» (v. 8), no es pot pas deixar passar per alt, i molt menys el que Pau diu de Rufus: «la seva mare, que considero també meva» (v. 13). D'altra banda, és natural que Gaius, l'amfitrió de Pau, tingués coneguts a la comunitat de Roma, atès que els envia salu-

tacions, i a ell s'associen dos germans Erast i Quart, tots dos amb noms grecollatins; el primer té una alta posició: «tresorer de la ciutat.» Tampoc no devien faltar a Corint viatgers i comerciants de pas capaços de portar notícies. Així, Pau podia estar segur de trobar complicitats entre els companys de Roma. És segur que tots compartien l'*ethos* cultural de la Mediterrània oriental, on l'hospitalitat era una regla sagrada.

Però no es tractava només de suport logístic o lingüístic, encara que això era, per descomptat, en la ment de Pau. Si només hagués estat això, Pau segurament ja ho deuria haver trobat entre les comunitats que havia fundat a Àsia Menor i Grècia. Pau necessitava una altra cosa dels cristians a Roma. La seva intenció era «involucrar l'església de la capital de l'Imperi en aquesta seva missió.»¹⁶ En aquest sentit interessa parar atenció a les paraules que Pau va escriure: «cosa que penso fer quan vagi cap a Hispània. Espero, doncs, que tot anant-hi us podré visitar, i que em donareu ajuda per a arribar-hi, després de fruir una mica de la vostra companyia» (Rm 15,24). La forma en què el Nou Testament fa servir el verb *propempō*¹⁷ (encaminar, enviar) el converteix, segons escriu James Dunn, «gairebé en un terme tècnic per a la provisió garantida per una església com a suport missioner.»¹⁸ Què volia, doncs, Pau? «Pau tenia l'expectativa que la comunitat de Roma prenguéssim com a pròpia la missió a Espanya, a la manera del que havia fet la comunitat d'Antioquia amb les seves primeres missions.»¹⁹ Pau es veia com un ambaixador i la Carta als Romans bé poden semblar, diu Robert Jewett, una presentació típica de credencials.²⁰ Però Jewett no té dubtes: el seu propòsit és desencadenar una «missió cooperativa» per evangelitzar Hispània.²¹

Les crisis de Galàcia i Corint, que van qüestionar la seva condició d'apòstol i la seva autoritat, li van mostrar el perill que representava que poguessin dir d'ell que era, en el fons, un estrany, una veu fora del cor, que només es representava a si mateix. Calia que hi hagués una església per donar suport a les noves fundacions de les comunitats, i que pogués, pel seu prestigi, exercir un magisteri d'autoritat. Pau estava disposat a establir que aquesta responsabilitat fos compartida, però havia de persuadir aquella comunitat perquè el considerés el seu delegat i li donés un mandat missioner (Rm 15,24).

¹⁶ Rinaldo FABRIS, *Paolo. L'Apostolo delle genti*, 378.

¹⁷ Cf. 1 Co 16,16.11; 2 Co 1,16; Ac 15,3.

¹⁸ James D. G. DUNN, *Romans (9-16)*, Dallas: Word Books 1988, 872.

¹⁹ Michael PRIOR, *Paul, the Letter-Writer and the Second Letter to Timothy*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1989, 135.

²⁰ Robert JEWETT, «Romans as an Ambassadorial Letter», *Interpretation* XXXVI (1982), 9 (5-20).

²¹ Robert JEWETT, «Romans as an Ambassadorial Letter», 9.

Una obertura entre dues posicions

Com fer-ho? Aquí és on ve la Carta als Romans. És ben veritat que Pau mai no havia escrit una carta d'aquest tipus. Tots els seus escrits anteriors s'havien plantejat en el diàleg amb les comunitats que Pau coneixia directament i eren sovint una resposta a problemes específics. Què podia ell, un desconegut, dir que interessés als membres d'una església estranya a la capital de l'Imperi? Pau té una cura especial. Amb l'ajuda d'un secretari anomenat Terci (Rm 16,22), Pau dicta en to didàctic i amb una argumentació ponderada i universal una mena de manifest de les seves conviccions. Orígenes ja va observar que en Romans, de manera diferent al que succeeix, per exemple, en Gàlates, Pau no critica la fe dels seus destinataris.²² La carta pretén ser un resum de l'anunci que l'apòstol fa des de fa dues dècades, i que ara formula de manera convenientment orgànica i articulada, sense deixar de ser intensa i personal. Escriu Bornkamm: «La història personal de Pau des del moment de la seva conversió i vocació, la història de la seva vida, la seva activitat, la seva predicació i les seves lluites es reflecteixen en forma singular en aquesta, la més important de les seves cartes: no només la seva història externa, sinó també la interior i en particular la del seu pensament teològic. Fins i tot si la carta torna a les preguntes i certeses inicials que van fer de Pau un cristià, servent de Crist i apòstol dels gentils, sinó que també mostra com va continuar reelaborar el seu propi pensament.»²³

En la carta, Pau diu als romans que té una feina important a fer, d'abans de posar-s'hi en contacte. Les seves esglésies de Macedònia i Acaia havien reunit una generosa quantitat per a la tan desitjada col·lecta destinada als pobres de Jerusalem. Lliurar oficialment aquests diners a la Ciutat Santa, als qui allí presidien l'Església, seria la culminació de la seva obra a la Mediterrània oriental (Rm 15,1-28). Però la idea d'anar a Jerusalem el deixa inquiet i ombrívol. Això és ben evident en la sol·licitud que Pau fa als seus destinataris romans: «Germans, us demano per nostre Senyor Jesucrist i per l'amor de l'Esperit, que lluiteu al costat meu, pregant a Déu per mi, perquè m'alliberi dels incrèduls que hi ha a Judea i perquè l'ajut que porto a Jerusalem sigui ben acceptat pel poble sant» (Rm 15,30-31). Pau estava segur que Jaume, cap de la comunitat, era conscient de la seva evolució teològica, la seva oposició a la circumcisió i la llei, fins al punt d'haver-se convertit, en certa manera, en l'antítesi de la seva perspectiva. Era, per tant, més que raonable que Pau es preguntés si Jaume acceptaria un regal al qual ell es trobava tan estretament associat. Només en aquest context crispat

²² ORIGEN, *Commentary on the Epistle to the Romans*, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press 2001, I, 9.

²³ Günther BORNKAMM, *Paulus. Siebente Auflage mit Literaturnachträgen*, Stuttgart: W. Kohlhammer 1993, 110-111.

es pot entendre el neguit de Pau. Ja havia experimentat l'actitud nacionalista de Jaume tant per la banda positiva (Ga 2,3) com per la negativa (Ga 2,12) i era conscient que un gest que podria llegir-se com la forja d'una aliança amb els gentils o amb el reconeixement del seu estatut, es podia convertir en un refús. Pau no tenia cap mena de certesa sobre el resultat d'aquesta empresa, entre altres coses perquè no sabia fins a quin punt la comunitat de Jerusalem es trobava efectivament mancada del suport financer que ell li portava.

És cert que ell s'hagués pogut fer representar en aquesta tasca. Les esglésies mateixos participants havien enviat representants i Pau, simplement, els hagués pogut encomanar aquesta missió. La seva decisió de perseverar-hi, tot i tenir coneixement que es trobava en perill de vida o bé que el seu gest podia ser desautoritzat, subratlla el grau en què Pau considera vital la relació entre les esglésies jueves i les gentils. Aquesta era la seva prioritat. Pocs com ell eren capaços de comprendre el dany que representava la rasa cada vegada més profunda entre aquells per als quals Crist era centre i aquells que consideraven que Crist mateix estava subjecte a la Llei. No obstant això, era desesperadament important obrir una obertura en el mur que separava aquestes dues posicions, per petita que fos. Pau estava disposat a jugar-s'ho tot.

Passat l'hivern, quan es reobrí la navegació, el més normal fóra que Pau i els seus companys de viatge anessin en vaixell de Corint a Jerusalem. El viatge no havia pas de ser llarg: un veler ràpid, amb vents favorables al nord-oest, podia arribar a la costa de Síria-Palestina en dues setmanes. A Jerusalem, només havia de lliurar la col·lecta i acomidar-se. Si tot anés bé, a final d'aquell estiu Pau podia arribar a Roma. Però el viatge començà a anar malament allà a Corint, com una anticipació del capgirament dels plans de Pau. Lluc, lacònicament, parla d'una emboscada de què Pau es va poder escapolir d'alguna manera: «Aquí passà tres mesos i, quan anava a embarcar-se cap a Síria, informat que els jueus li havien parat una emboscada, decidí de tornar per Macedònia» (Ac 20,3). Norbert Hudedé ho explica així: «Els vaixells anaven plens de jueus en pelegrinatge a Jerusalem. N'hi havia prou amb alguns fanàtics a bord perquè Pau fos llançat per la borda. Pau se n'assabentà en l'últim minut, gràcies sens dubte als germans de Corint.»²⁴ I així, després d'esperar tres mesos per a un vaixell, Pau finalment va haver de fer el viatge per terra (Ac 20,3-21)!

El treball missioner com a xarxa eclesial

Contràriament al que la imaginació cristiana en termes generals sembla haver afavorit, Pau no era un navegant solitari i autosuficient en l'extraordinària aventura

²⁴ Norbert HUGEDÉ, *Saint Paul et Rome*, Paris: Les Belles Lettres 1986, 58.

*Vaixell arribant a port.
Relleu trobat a Ostia
Antica, Roma.*

missionera que el cristianisme de matriu paulina representava. La veritat és que ell sol no hagués pogut dur a terme l'enorme i complexa tasca de la fundació i l'acompanyament de les comunitats. I no ho hagués pogut fer per tres raons:

1) Una primera sèrie de raons són de naturalesa teològica i eclesial. El treball en equip no és una innovació paulina. El testimoni dels evangelis és que el mateix Jesús va enviar els apòstols de dos en dos (Lc 10,1; Mc 6,7). I és important que tant en els evangelis, com en els Fets dels Apòstols, el terme «apòstol» sempre hi apareix en plural i mai no es troba en singular. Pau mateix va començar com a missioner connectat a la xarxa de l'Església d'Antioquia. Podem dir que Pau simplement va continuar operant sempre amb una metodologia que sempre havia identificat la construcció de la identitat cristiana.

2) Una segona raó es refereix a les formes de construcció de les comunitats paulines. En l'estudi que els dedica, Margaret I. Macdonald subratlla dues paraules fonamentals: «experiència» i «procés». Molt sovint es va tendir a mirar la teologia de Pau «en el buit», com si la doctrina donés forma directament (i de manera una mica abstracta) a les comunitats. Ara la teologia de Pau no es pot entendre sense experiència, sense aplicació pràctica i sense procés. La seva teologia avança experimentalment, dialogant amb les circumstàncies històriques. Té un punt fix: «el Messies crucificat i ressuscitat

ocupa el centre del sistema simbòlic paulí»,²⁵ recorda Macdonald. Però també té una plasticitat que es justifica per la multiplicitat d'actors que participen en la missió.

3) I finalment, les limitacions personals del mateix Pau. Segons el retrat dels Fets dels Apòstols, Pau és una figura eminent, gairebé un enviat diví (com a Listra, es va considerar que era: Ac 14,5-18), capaç d'actuar miraculosament, que posseïa grans habilitats retòriques (Ac 17,16), que parlava grec, hebreu i arameu (Ac 21,37; 22,2), que es podia presentar com l'encarnació ideal d'un jueu exemplar per la seva fidelitat a la Torà, creient en Crist i súbdit lleial de l'Imperi romà i alhora ciutadà. Si interpretem literalment els Fets, Pau posseïa «un alt estatus social» i «mitjans econòmics extraordinaris per mantenir el seu nivell de vida, fins i tot com a propagandista de la comunitat messiànica.»²⁶ És clar que aquesta important condició social atribuïda a Pau no rep la confirmació de les cartes paulines. Ben al contrari: «Totes les declaracions de Pau en aquesta matèria ens obliguen a pensar que Pau havia de treballar manualment per assegurar la seva subsistència i havia de rebre ajut econòmic de la gent.»²⁷ El marc definit per R. F. Hock pot semblar massa cru, però té més realisme històric que les imatges idealitzades de Pau corrents. Diu: «Pau era un fabricant de tendes, molt més del que hom imagina habitualment. Aquesta activitat absorbia la major part del seu temps... La seva vida va ser, en gran mesura, la vida d'un home empleat en un taller... inclinat sobre un banc de treball, com un esclau treballant amb altres esclaus.»²⁸ Podem, per tant, concloure que Pau va haver de recórrer a una xarxa abundant de col·laboradors per portar a bon port la missió.

Per què és que els homes es mouen?

L'escriptor de viatges de Bruce Chatwin, que va escriure molt sobre l'esperit dels viatges, confessa en el seu llibre *Anatomy of Restlessness* (1997) que la pregunta clau que hem de formular és: «Per què els homes es mouen en lloc d'estar-se quiets?»²⁹ Aquesta pregunta ens porta de nou al centre del misteri del propi home.

«Per què els homes es mouen en lloc d'estar-se quiets?» Els viatges no són només exteriors. No és simplement per la cartografia del món per on l'home viatja. Moure's implica un canvi de posició, una maduració en la mirada, una obertura a la novetat, una adaptació a les realitats i als idiomes, un enfrontament, un diàleg tens o enlluernat.

²⁵ Margaret Y. MACDONALD, *Las comunidades paulinas*, Salamanca: Sigueme 1994, 332.

²⁶ E. W. STEGEMANN – W. STEGEMANN, *Historia social del cristianismo primitivo. Los inicios en el judaísmo y las comunidades cristianas en el mundo mediterráneo*, Estella: Verbo Divino 2001, 406-407.

²⁷ E. W. STEGEMANN – W. STEGEMANN, *Historia social del cristianismo primitivo*, 407.

²⁸ R. F. HOCK, «Paul's Tentmaking and the Problem of His Social Class», *Journal of Biblical Literature* 97 (1978) 67.

²⁹ Bruce CHATWIN, *Anatomia da errância*, Lisboa: Quetzal 2008, 99.

nat, que necessàriament deixa impressions molt profundes. L'experiència del viatge és l'experiència de la frontera i del món obert, que l'home precisa a fi de ser ell mateix. En aquest sentit, el viatge és una etapa clau de la descoberta i de la construcció de nosaltres mateixos i del món. És la nostra consciència que es passeja, descobreix cada detall del món i ho mira tot de nou, com si fos la primera vegada. El viatge és una espècie de propulsor d'aquesta manera nova de mirar. Per això és capaç d'introduir en la nostra vida, i en la seva, l'organització d'elements sempre inèdits que poden operar aquella recontextualització radical que en el vocabulari cristià és anomenat «conversió». Molts canvis de paradigmes d'època (i d'Església) es van produir precisament amb l'experiència del viatge i de la missió. Chatwin utilitza per a això l'expressió «alternativa nòmada»; és una expressió secular, però que es pot transportar al domini teològic i bíblic. Abraham és un viatger. Moisès descobreix la seva vocació i missió com a crida a posar-se en camí. Molts dels profetes d'Israel, d'Elies a Jonàs, van viure com a exiliats i desterrats. Jesús no tenia on reclinar el cap (Lc 9,58), de manera que vivia i donava sentit a un moviment permanent. Els seus deixebles són enviats com a missioners als quatre extrems de la terra (Mt 28,19). Pau és el missioner de les nacions.

L'experiència de la missió es defineix per una extraterritorialitat geogràfica i simbòlica, sense ciutat ni casa, el que permet una bretxa, una obertura a la revelació d'un sentit més gran. El viatge, quan es viu com un esdeveniment missioner, és per excel·lència el lloc d'una reconducció a un centre. El subjecte que viatja és cridat a fer un camí fora de si, com una analogia i mitjà per recórrer un itinerari espiritual.

La itinerància de Pau

Pau és un home de cruïlla, va viure i va treballar en diferents mons, va parlar diferents idiomes, en espais humans i polítics heterogenis. Va tenir una presència més contínua o més esporàdica en centres urbans distants com ara Antioquia, a Síria, Efes, a Àsia Menor, Filipis, Corint, Atenes, a Grècia, culminant la seva trajectòria a Roma. Considerant la inquietud de la seva història biogràfica, podem classificar-lo com un veritable rodamón del temps antic. I aquesta marca «nòmada» s'estén visiblement per la seva personalitat: alternativa, viva, emotiva, transhumant, inesperada, sargida amb canvis, altercats i aventures. En una aproximació psicològica de la figura de Pau, G. Cirignano i F. Montuschi escriuen: «Una visió complexiva i unitària de la vida afectiva de Pau ofereix un panorama complet dels sentiments humans. Hi ha una prevalença de sentiments forts, marcats, fins i tot punitius; però aquests troben un contrapunt en sentiments molt intensos de tendresa, afecte i reciprocitat.»³⁰ L'apòstol sabia enmig

³⁰ Giulio CIRIGNANO – Ferdinando MONTUSCHI, *La personalità di Paolo. Un approccio psicologico alle Lettere Paoline*, Bologna: Dehoniane 1999, 143-144.

de tanta mobilitat, trobar i partir d'un punt d'unitat fonamental per a l'arquitectura de la seva missió.

La construcció de Pau

La formació del «jove que es deia Saule», com l'anomena Lluç la primera vegada (Ac 7,58) mostra molt clarament com en ell, progressivament, es van anar reunint les condicions necessàries per esdevenir un missioner en el seu món. Va rebre un educació poliglota, llarga i diversa, amb estades en diferents centres culturals, fet que li va proporcionar una visió del món estructurada a partir de la seva matriu jueva, però al mateix temps oberta a la Mediterrània oriental i occidental, per on circularà intensament.³¹ Jerusalem, probablement constituï per a Pau el seu punt d'ancoratge. Passà allí els anys d'estudi (Ac 22,3) i hi cresqué en la descoberta religiosa. Participà del moviment fariseu (Ac 26,5). Hi madurà el que primer li semblà que era el sentit radical de la seva vocació (1Co 15,9). Encara dins la intransigència farisea, que el col·locà en la línia de col·lisió amb el moviment cristià, té les condicions bàsiques per a convertir-se en el que serà després: un pensador de matriu mixta, que comprèn també el món grec, sobre el qual escrivia i la llengua del qual parlava, i per on va ser capaç de viatjar en una mena de camí sense traves, amb naturalitat.

Sabem com Pau va actuar en els viatges, dels quals les cartes en són la traça i la narració. Però potser convé que no ens deixem impressionar massa pel nombre de quilòmetres que va recórrer. No oblidem que Pau és fonamentalment un missioner, és a dir, un viatger funcional. Contràriament al que veiem en les cròniques d'Alexandre o d'altres figures de la seva època, Pau no tenia la passió de la distància, ni la curiositat incansable del viatger que, com va escriure Baudelaire «parteix per partir.» En primer lloc, ell «parteix» perquè se sent cridat de Dalt: «m'ha fet el do de ser apòstol per a dur gent de tots els pobles a acceptar la fe, a glòria del seu nom» (Rm 1,5). Després, tal com les seves cartes testimonien, Pau prefereix desenvolupar una acció arrelada en un centre, perquè pugui irradiar; fa plans continus per tornar als llocs d'on va partir; i amb freqüència canvia el camí a fi d'estar-se en un lloc, que li serveix durant un temps per al seu treball d'evangelització. Els viatges de Pau són funcionals, en la mesura que els seus trajectes deriven d'un objectiu missioner específic. A Antioquia, Efes o Macedònia, Pau sempre era conduït per la mateixa crida,³² cartografiava les seves etapes a partir del projecte nítid de la missió, utilitzant les condicions que el món romà de

³¹ «Paul represents the interface between Jew as a self-identical essence and Jew as a construction constantly being remade» (Daniel BOYARIN, *A Radical Jew. Paul and the Politics of Identity*, Berkeley: University of California Press 1994, 3).

³² Cf. Paul BERNETT, *Paul, Missionary of Jesus*, Cambridge: William B. Eerdmans 2008, 114.

l'època li oferia: els seus itineraris, una xarxa de relacions familiars, les calçades romanes, els ports de navegació i la facilitat de la mateixa llengua —una llengua franca, global i de proximitat. Utilitzant sàviament aquests mitjans,³³ Pau viatjava a partir d'un sentit i d'una intenció eclesials. Això distingeix la seva deambulació missionera d'un simple viatge.

Missió i autobiografia

Com passa sovint, la pràctica missionera s'entrellaça amb l'autobiografia. També en el cas de Pau. La seva història té clarament un secret, un esdeveniment que ocorre, curiosament, mentre ell feia «camí» (Ac 9,3), mentre feia un itinerari de viatge que esdevindria completament trasbalsat i redimensionat: la trobada amb Jesús.

En la Carta als Gàlates, Pau ens dóna, en primera persona, la història d'aquesta trobada, i ho fa de forma extraordinàriament nua però no menys intensa. Ho descriu com una crida, una elecció que té el seu origen en el si matern, a la manera del que va succeir amb els profetes. Es tracta, evidentment, d'una experiència mística, explicada amb les categories que un jueu piados podria copsar: «Però Déu em va escollir des de les entranyes de la mare i em va cridar per la seva gràcia. Quan a ell li semblà bé, em va revelar el seu Fill perquè jo l'anunciés als pagans» (Ga 1,15-16). Pau pensa en particular en el llibre d'Isaïes (49,1) i en el llibre de Jeremies (1,5), i entén que el seu propi destí és una crida des del principi. Per explicar aquest esdeveniment transformador, Pau fa servir el verb *apokalúpto* que significa «Déu descobreix el que estava ocult i ho revela.» És un cristofania. Per descomptat aquesta revelació generarà ruptures de paradigma, tant en l'acció de Pau, com en la seva existència i identitat.

Les cartes, en el seu conjunt, funcionen com una mena de «novel·la de si mateix» en la mesura que ens permeten conèixer l'autor. En aquest sentit, és obvi que Pau no tenia realment la intenció d'esbossar la seva autobiografia, però entenem que es va dibuixant perquè les seves cartes presenten un magnífic mirall que ens mostra la seva missió. A més, la informació biogràfica, en sentit estricte, ocupa un lloc que no és gens menyspreable en aquest cos epistolar: en particular, alguns versets de 1 Tessalonicencs (1,1-10); el capítol 16 de 1 Corintis; l'inici de 2 Corintis i els capítols 10 a 13; els capítols 1 i 2 de la Carta als Gàlates; els capítols 15 i 16 de Romans, així com alguns incisos de Filipencs (4,10-18, per exemple). Tots aquests detalls autobiogràfics estan destinats a explicar la naturalesa de la seva missió i a legitimar el seu apostolat. Es

³³ Es troben molt ben descrites en Marie-Françoise BASLEZ, *Saint-Paul*, 331-336. Sobre les infraestructures, logística i itineraris de l'Apòstol, vegeu l'obra recent de Chantal REYNIER, *Saint Paul sur les routes du monde romain*, Paris: Cerf 2009.

concentren en una sèrie de proves que testifiquen l'originalitat i l'impacte de la seva acció missionera.

La mirada nova del missioner Pau

Ara com a missioner, Pau és capaç de mirar de forma nova i profètica l'aspecte habitual del món i de donar un nova plàstica a la morfologia del temps,³⁴ fins i tot del temps eclesial. Enumerarem tot seguit algunes de les seves contribucions:

1) El món grecoromà que Pau coneixia, estava dominat per les oligarquies. Els ciutadans amb drets polítics representaven una petita minoria —s'estima que al voltant d'un deu per cent de la població total. Aquesta nomenclatura constituïa societats predominantment homogènies, defensades per fronteres molt estrictes. La mobilitat de les persones i la cooperació entre les classes o les relacions mixtes eren considerades amb gran reserva, si no amb rebuig.

Pau, com a persona assolida per Jesús, tingué la capacitat de pensar en una configuració diferent, inclusiva i universal. Es va aventurar, per exemple, a mirar vers la ciutat —i no hem d'oblidar que amb Pau, el cristianisme és urbà per primera vegada—³⁵ amb la llibertat d'acostar el que era distant, per reunir en un mateix cos social el que és diferent: «Ja no hi ha jueu ni grec, esclau ni lliure, home ni dona: tots sou un de sol en Jesucrist» (Ga 3,28). Aquesta perspectiva de la vida social, ja no es troba en confrontació sinó en una valenta dinàmica integradora, de fet, és una cosa nova, que només una missió heterodoxa es podia permetre. Un exemple molt il·lustratiu és la mateixa paraula *ekklèsia* / església. Té una possible connotació política, perquè un *ekklèsia* era originalment el consell dels homes bons que conduïen la ciutat. Pau utilitzarà aquestes categories socials i polítiques, però els donarà un contingut nou. L'Església sorgeix com una comunitat sense precedents i sense fronteres. La paraula *ekklèsia* mai no és, per Pau, un mot buit. Els Stegemann, en la seva *Història social del cristianisme primitiu*, escriuen: «Amb el concepte neotestamentari *ekklèsia* s'uneixen dos trets constitutius que són fonamentals per a la seva anàlisi com a forma d'organització: una *ekklèsia* dels creients en Crist és una congregació en què els seus membres convergeixen, i és també una comunitat o grup els membres de la qual estan lligats per interaccions socials recíproques també fora i més enllà de les reunions comunitàries.»³⁶

³⁴ «Le voyageur devient le symbole de l'homme en recherche» (Marie-Françoise BASLEZ, *L'étranger dans la Grèce Antique*, Paris : Les Belles Lettres, 266).

³⁵ Vegeu l'assaig clàssic de MEEKS, *The First Urban Christians: the Social World of the Apostle Paul*.

³⁶ Ekkehard W. STEGEMANN – Wolfgang STEGEMANN, *Storia sociale del cristianesimo primitivo. Gli inizi nel giudaismo e le comunità cristiane nel mondo mediterraneo*, 445.

2) Pau arriba al cristianisme d'una manera dramàtica, contra tota previsió; i això implica un canvi complet en el seu destí. No és casualitat, doncs, que Lluc digui: «Vaig caure a terra» (Ac 22,7), ferit per una ceguesa funcional (com si hagués de tornar a aprendre què significa veure-hi) i portat pels altres, de la mà (Ac 22,11); o que la seva pròpia història es converteix en l'objecte de sorpresa i confusió per als altres: «El qui abans ens perseguia, ara anuncia la fe que havia volgut destruir» (Ga 1,23), deien els cristians de Judea. El cristianisme comença en Pau per l'operació necessària d'instauració o de restabliment del subjecte creient. Així, una lliçó de Pau és que els cristians no som, sinó que ens convertim, fet que ens obliga a trencar amb el conformisme teològic d'un cristianisme adquirit, que es dona per descomptat simplement, «com si ser cristià fos la cosa més òbvia en aquest món.»³⁷ Per contra, creure passa amb Pau a ser regit i modalitzat per una experiència de transformació. Com escriu ell mateix en la Segona carta als Corintis: «tots nosaltres, sense cap vel a la cara, reflectint com un mirall la glòria del Senyor, som transformats [*metamorphoumetha*] a la seva mateixa imatge» (2Co 3,18).

Un marcadore d'aquesta nova identitat transformada és el baptisme, que en la perspectiva de Pau es compon de dos elements: un procés d'assimilació radical que porta els batejats a viure «en Crist» (*eis Khristo*) i, consegüentment, a una ètica de transformació que ens condueix, a través de la història, a gosal viure una vida nova i peculiar, una vida de batejats «en Crist» (*in Khristo*). Aquí les preposicions (*eis*: per a; i *en*: en) tenen una semàntica efectiva a què cal parar atenció. Michel Bouttier recorda precisament que en cap moment Pau no parla del baptisme «en Crist» (*en Khristò*), però que constantment es refereix al baptisme *eis Khristò*, és a dir, amb vista a Crist, en la direcció de Crist.³⁸ La preferència de l'apòstol per la preposició *eis* es troba en el fet que una dislocació (una incorporació, una transformació) es troba implicada aquí, a la manera d'un «moviment que ens porta a Crist, que ens introdueix en Ell i en Ell ens manté».³⁹ El baptisme no és presentat com un estàtic estar «en Crist», sinó com el pròleg d'una existència oberta i en procés, per ser viscuda d'aquesta manera, una existència animada pel do de l'Esperit, «tots els qui heu estat batejats en Crist (*eis Christò*) us heu revestit de Crist. Ja no hi ha jueu ni grec, esclau ni lliure, home ni dona: tots sou un de sol en Jesucrist» (Ga 3,27-28).

El lloc de Crist en la vida de cada un d'ells es converteix en una realitat tan transformadora, que introdueix un desafiament identitari radical. Hi ha una relativització de les fronteres del gènere, ètnia o ciutadania. La transformació cristològica que ins-

³⁷ Romano PENNA, *Essere cristianisecondo Paolo*, Casale Monferrato: Marietti 1979, 16.

³⁸ Michel BOUTTIER, *En Christ. Étude d'exégèse et de théologie pauliniennes*, Paris: Presses Universitaires de France 1962, 37.

³⁹ Michel BOUTTIER, *En Christ. Étude d'exégèse et de théologie pauliniennes*, 36.

taura el subjecte creient determina així una contínua «metamorfosi de pertinença.»⁴⁰ La vida cristiana, segons Pau, és una existència metamòrfica, que habita de manera creativa la transformació portada per Crist. Creure en Crist significa participar del dinamisme de la vida que s'oculta i que, alhora, es revela en l'esdeveniment de la seva resurrecció. És una novetat total, feta possible només per la iniciativa de Déu. Així s'entén el vocabulari de la «nova creació» (*kainê ktisis*) aplicat metafòricament a l'existència dels creients (2Co 5,17; Ga 6,5). Expressa d'una forma plàstica la novetat escatològica que a partir d'ara determina la seva existència. Què és un cristià per a Pau? És un subjecte creient en construcció, una opció de viure en estat de procés, de viure al mateix temps en la plenitud i la incompletesa, en el tresor i el fang, en l'esperança i l'experiència. Un cristià per a Pau mai no és un afer ordenat resolt d'una vegada per totes, sinó que és acceptar habitar en una tensió, un fer i refer permanents, sabent que la fe que tenim és fràgil i incompleta.

3) Pau adopta, en gran mesura, els models de convivència socials del món romà, però adaptant-los, purificant-los a partir de l'antropologia cristiana i de la novetat de Jesucrist.⁴¹ Per exemple, Pau és de vegades criticat pel fet de no ser més explícit sobre l'esclavitud. Però en la carta a Filèmon, Pau és molt clar: d'una banda, sembla mantenir un cert conformisme social, però de l'altra, encén de novetat el seu discurs i la realitat de la història, dient que l'amo i l'esclau s'han de reconèixer com a germans. Pau difon elements fonamentals de la novetat cristiana, s'atreveix a formular una nova configuració del món i de les relacions, que mostren la possibilitat de ser un cristià més enllà dels límits estrictes del judaisme o l'hel·lenisme. Amb Pau, ens adonem que és la pròpia experiència cristiana la que es converteix en missionera, qui viatja és la pròpia experiència cristiana.

Aquesta novetat es reflecteix en la lluita en què Pau s'involucra perquè la taula sigui un reflex de la convivència fraterna i igualitària, i no de les asimetries i exclusions. Una ruptura que Pau assaja amb Pere, a propòsit d'això, en la Carta als Gàlates, i que val més que mil paraules (Ga 2,11-14).

Sabem que la taula és un espai, per excel·lència, de les identitats i de la protecció d'aquestes. La taula és un lloc únic. I una gran revolució cristiana és transformar la taula en un lloc integral,⁴² en un espai d'obertura, on les nostres identitats es reinventen en la universalitat de la reunió.

⁴⁰ Cf. Pierre - Marie BEAUDE, *Saint Paul. L'oeuvre de métamorphose*, Paris: Cerf 2011.

⁴¹ Conté tesis radicals que fan de Pau un opositor de l'Imperi romà, però és interessant llegir Richard A. HORSLEY, *Paul and the Roman Imperial Order*, Harrisburg: Trinity Press International 2004.

⁴² Cf. Rafael AGUIRRE, *La mesa compartida. Estudios del NT desde las Ciencias Sociales*, Santander: Sal Terrae 1994.

4) Pau és aquell qui, per primera vegada, en el món antic separa la religió de la cultura. La religió tenia una lligam fonamental amb la cultura. Hom pertanyia a una religió en particular pel fet d'haver nascut en una família determinada, en un estrat social concret, en una classe i una nació. En cert sentit, eren els límits socials i culturals els que definien una pertinença religiosa. Quan, per exemple, a mitjan segle II abans de Crist, esclatà la revolta dels Macabeus, aquesta va ser, en gran part, un acte de resistència contra la invasió cultural que pretenia l'hel·lenisme, perquè el judaisme no es concep sense basar-se en un marc cultural limitat.

Pau actua de manera molt diferent. Quan en la Primera carta als Corintis, en el capítol 8, Pau s'atura llargament a parlar de menjar, de la regulació dels aliments i de si és pot menjar o no carn sacrificada als ídols, la qüestió per a Pau no és pas de discriminació, sinó de distinció.⁴³ Per a ell la religió depèn de l'adhesió personal a una persona i a un destí, el de Jesús.

El filòsof Alain Badiou va publicar a finals del segle XX, una reflexió entusiasta sobre la figura de Pau que va titular *Sant Pau. La fundació de l'universalisme*.⁴⁴ La universalitat que Pau predica no prové del que és inherent i consubstancial a l'individu (la seva pertinença a una família, a una nació, a una llengua... trets que són necessàriament particularistes), sinó a un Esdeveniment. El que produeix la veritat sobre l'home i sobre tots els homes ara és un Esdeveniment i una Proclamació que contrasten amb la multitud dels particularismes: la Mort i la Resurrecció de Jesús. La veritable universalitat es construeix en un compromís amb aquest Esdeveniment, que per a Pau és la clau de tota la història.

Pau, missioner de Crist

L'esdeveniment de Crist inaugura en la vida de Pau un estadi radicalment nou. Quan Pau pensa que és la seva pròpia existència i l'existència de l'home en el món, ja no la dissocia de la revelació pasqual de Crist. Descobreix que nosaltres som per Ell. És a través de Crist que estem en el Pare i en l'Esperit. Crist, amb la seva mort i resurrecció, ens introdueix en una relació nova i dinàmica amb Déu. Tenim accés a la seva intimitat. La paraula *prosagogé* —accés— és utilitzada en Romans 5,2 i en Efesis 3,12. L'etimologia d'aquesta paraula es vincula amb el ritual que, a les corts, permetia que els íntims del rei tinguessin amb ell una proximitat directa, que, clarament, la majoria dels súbdits no podia tenir. Crist és aquell qui ens dóna l'accés a la intimitat del Pare.

⁴³ Cf. Andrianjatovo RAKOTOHARINTSIFA, *Conflits à Corinthe. Eglise et société selon I Corinthiens*, Genève: Labor et Fides 1997, 35-38.

⁴⁴ Alain BADIOU, *Saint Paul. La fondation de l'universalisme*, Paris: PUF 1997.

I és en aquesta llum que l'existència humana veritablement pot ser qualificada com a nova.

Per descomptat, això no ens eximeix del camí de la prova ni del pas per múltiples tribulacions. La vida de Pau, com la de tots els missioners, és una vida plena de dificultats, d'esdeveniments inesperats, de contratemps. Però la fe comporta perseverança i esperança. La raó d'aquesta confiança és una superabundància, una plenitud, el *pleroma* insuperable de la gràcia de Crist. Ens trobem associats amb la missió de Crist i la nostra existència es converteix en una existència crística. Pau, d'aquí, en treu totes les conseqüències, i converteix el dictat missioner del misteri pasqual en el centre de la seva praxi i de la seva teologia.

El fracàs del projecte de Pau i la reconstrucció d'aquest projecte¹

Carlos Gil Arbiol

El projecte de Pau es podria sintetitzar en la idea germinal expressada en la Carta als Gàlates (“els qui heu estat batejats en Jesucrist us heu revestit de Jesucrist: ja no hi ha jueu ni grec; ni esclau ni home lliure; ni home ni dona; tots vosaltres sou un en Jesucrist”); Pau ho representa mitjançant la metàfora de l'olivera a la qual s'han empeltat unes branques estranyes, tal com és descrit en Rm 11,16-24; i ho posà en pràctica mitjançant la creació d'unes assemblees originals que ho feien realitat. Això no obstant, aquest projecte acabà fracassant, tenint en compte que Israel no va acceptar-lo. Després de la mort de Pau, els seus deixebles i Lluç en reprengueren la memòria per transformar-lo, i presentaren aquesta reconstrucció com el projecte aglutinant de la gran Església.

En les pàgines següents, proposo, primerament, una breu reconstrucció de cinc característiques que defineixen el projecte històric de Pau, en el marc de la missió dels primers seguidors de Jesús; i, en segon lloc, una presentació de la transformació que els seguidors van fer a partir de la segona generació; de fet, modificaren, substituïren o eliminaren algunes característiques del projecte primer de Pau.

¹ Versió catalana de Daniel Ferrer i Isern de la ponència feta per Carlos Gil en el Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques celebrat a la ciutat de Tarragona durant els dies 1-3 de setembre. El títol original era “El fracaso del proyecto de Pablo y su reconstrucción”. Podeu llegir-ne la versió ampliada que ha estat publicada en *Estudios Bíblicos* 73.3 (2015) 373-408.

Carlos Gil

1. El projecte de Pau en el marc de la missió dels primers seguidors

El projecte de Pau en el marc de la missió de la primera generació apareix reflectit en uns quants esdeveniments, així com en alguns dels seus textos.

1) La fe de Jesús descoberta en la creu

La primera característica que defineix aquest projecte és la peculiar comprensió paulina de la fe de Jesús que obria el present a noves possibilitats. Aquest element, compartit pels altres creients en Crist, tenia una particularitat en Pau: la centralitat de l'esdeveniment revelador de la creu per a comprendre el significat i l'abast del messiànisme de Jesús (cf. Ga 2,19-20; 1Co 2,1-2; etc.). Aquest pes destacat de l'esdeveniment de la mort de Jesús comportà dues conseqüències. En primer lloc, va ofuscar la vida històrica de Jesús, les seves paraules i els seus fets com a font per a conèixer el pla de Déu per al seu poble. Pau, probablement, no desconeixia dades històriques de la vida de Jesús, però no s'hi va basar per tal de fonamentar i legitimar el seu projecte. Això és degut, en bona part, a l'ús que els adversaris de Jesús feien d'aquestes dades, ja que s'hi recolzaven per defensar un projecte de fidelitat a la Torà. En segon lloc, tot i que Pau, òbviament, afirmà la resurrecció de Jesús (cf. 1Co 15,3-8), el que resulta més peculiar d'aquesta afirmació fou la identificació del Ressuscitat amb el Crucificat: la transcendència que tingué per a ell aquesta identificació, juntament amb el significat teològic de la mort en creu.

Ambdues característiques acabaren essent unes orelles que orientaren la mirada de Pau cap a la mort en creu de Jesús. Podem dir, doncs, que el primer tret del projecte de Pau va ser la legitimació del significat teològic de la mort de Jesús. Aquest projecte neix del descobriment de la transcendència teològica que té el fet que Déu revelés la seva identitat en un crucificat (al qual més tard ressuscità, tot iniciant el temps final).

Aquest esdeveniment el duagué a situar en el centre de la seva reflexió, de la seva cosmovisió jueva i de la seva missió, el significat teològic que se li havia revelat: que Déu, en lloc d'utilitzar mecanismes de càstig contra els culpables d'aquesta injustícia, va oferir una oportunitat de reconciliació (2Co 5,16-21; Rm 5,10-11). Tot gira entorn de la nova imatge de Déu que es revela en la creu de Jesús: una imatge paradoxal que mostrava la seva força en la debilitat (2Co 12,9-10), la seva saviesa en la simplicitat (1Co 1,23-35), la seva riquesa en la pobresa (2Co 8,9), la seva divinitat en la humiliació (Fl 2,6-8), etc. Aquest tret del projecte de Pau es troba a la base dels altres que esmentaré i, malgrat que sembli paradoxal, ambigu o imprecís, és, tal com ho veig, un dels elements que tingué més bona acollida en la missió que es va dur a terme a les ribes de l'Egeu.

2) *La urgència escatològica*

La urgència escatològica (cf. 1Te 4,13-18; 1Co 15,51-53) tampoc no és una característica exclusiva del projecte de Pau, però és en Pau on apareix amb una claredat i intensitat inigualables; i això és degut al fet que no conservem més textos de la primera generació (sí que tenim el Document Q, marcat també per la vinguda propera del Fill de l'home). La reflexió paulina sobre el temps present (cf. 1Co 7,29-31; 10,11-12; 2Co 6,2; Rm 8,18-27; etc.) com a un temps breu degué ser important en l'èxit inicial de la seva missió. Això donà al projecte de Pau un caràcter temporal (conjuntural, contingent) orientat a l'esdeveniment futur de la parusia. Aquest temps de transició (entre la justificació i la salvació) es vivia com un temps breu de resistència durant el qual la visió del món coincidia en part amb la visió apocalíptica que compartien molts altres jueus i que oferia un diagnòstic negatiu de la realitat present i projectava l'esperança de justícia i pau en aquest temps venidor. L'endemig Pau el viu, per una part, amb un cert allunyament pel que fa a estructures i autoritats polítiques (tal com més tard explicaré), i es va veure obligat a pensar en el temps present com un part dolorós (Rm 8,18-25); i, per altra part, el viu amb molt entusiasme i entrega per congregar l'Israel de Déu i presentar-lo com a "núvia" per a la boda imminent que posaria fi al temps de nuviàncies (cf. 2Co 11,2). Aquesta combinació encara afegirà al projecte de Pau més ambigüitat, a causa d'aquesta combinació de resistència i submissió, allunyament i entrega, futur i present. Aquesta és una característica de la visió del món per part dels pobles colonitzats.

3) *Λ'ἐκκλησία mira cap a Israel*

Pau, probablement entenia l'ἐκκλησία com una creació històrica en camí cap a la plena realització del projecte de Déu; inclouria la renovació d'Israel tal com la comprenia a partir de la mort de Jesús, tot connectant directament amb les esperances més

universalistes del Segon i Tercer Isaïes (Is 60,3-4; 66,18-24). Aquesta nova realitat, formada per tots els jueus que acabarien creient en el Messies Jesús en un futur proper, a més de tots els gentils que també l'acceptarien, és la que ell anomena *ἐκκλησία*, i es relaciona amb Israel com una transició, com un pas previ a l'Israel escatològic, el del temps final (Rm 11,26). L'"Israel segons la carn" és l'Israel present, l'Israel ètnic, els circumcidats que són cridats a creure en el Messies; l'"Israel de Déu" és allò a què Israel és cridat a ser, i ja ha començat amb els jueus que hi han cregut, i també s'hi inclouran gentils creients en Crist. Com que l'"Israel segons la carn" (1Co 10,18) no és encara l'"Israel de Déu" (només una part ho és: Rm 9,6.25.27; 11,5), Pau se situa en aquesta transició i entén la seva missió com el projecte d'impulsar aquest camí: la transició d'un Israel cap a l'altre és el que considera *ἐκκλησία*. Des d'aquesta perspectiva, Pau no defensa que l'*ἐκκλησία* sigui el nou Israel, sinó que l'*ἐκκλησία* proposa a Israel el retorn a les seves millors arrels; l'*ἐκκλησία* convida (incita, empeny, provoca, etc.) Israel a recuperar la identitat i l'horitzó perduts (Rm 11,25-32). L'objectiu de l'*ἐκκλησία* és, doncs, retornar a Israel la seva identitat i, per tant, no es un fi en si mateix. Dit d'una altra manera, l'objectiu de l'*ἐκκλησία* és que ella mateixa es transformi en l'"Israel de Déu" en el moment final; aleshores, Israel i l'*ἐκκλησία* es confondran i seran equivalents.

Tres dades, segons la meua manera de veure-ho, justifiquen això. Primer, quan Pau hagué d'argumentar i explicar per primera vegada quin era l'estatus dels gentils creients en Crist respecte del poble d'Israel, va elaborar un argument complicadíssim a través del qual mostrava com un creient en Crist era, segons la seva exegesi bíblica, un fill i hereu d'Abraham, el pare d'Isaac i de Jacob/Israel. Pau integra els creients en el poble d'Israel mitjançant la filiació afillada, adoptada (Ga 3-4). En segon lloc, quan, al final de la seva vida, hagué d'elaborar amb més detall aquest argument per tal de presentar-lo a la comunitat de creients romans, ho va fer mitjançant la metàfora de l'olivera cultivada (imatge d'Israel) a la qual han caigut algunes branques naturals (jueus no creients en Jesús) i a la qual han empeltat "contra natura" unes branques d'olivera silvestre (improductiva) per tal que puguin compartir totes la mateixa saba i els mateixos fruits (Rm 11,16-24). En tercer lloc, quan escriví la darrera carta a Roma ho fa també amb la finalitat de preparar el seu viatge a Jerusalem amb els diners recol·lectats entre les seves comunitats (formades sobretot per gentils) i demanar que aquests diners siguin acceptats. Més enllà dels possibles simbolismes relacionats amb el temple i el fort sentit de comunió amb aquells dels quals havia dissentit —i se n'havia allunyat també— anys enrere, aquest gest era la prova que les branques empeltades també podien aportar quelcom a l'olivera cultivada (encara que només fos fer més lleus la penúria i l'escassetat dels de Jerusalem); la passió i intensitat que posa en les paraules (Rm 15,30-33) evidencia que Pau creia que l'acceptació dels diners dels gentils era l'acceptació de l'empelt en l'Israel de la promesa: si acceptaven els diners,

acceptaven els gentils creients com a fills de la promesa (τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, Ga 3,14-29; 4,28; Rm 9,8). Les tres dades apunten en la mateixa direcció: Pau vol integrar els gentils creients en Crist en l'“Israel de Déu” amb la finalitat de transformar-lo en el que el Senyor Déu espera.

4) *Ἐκκλησία política com a reflex del Déu de Jesús*

El projecte de Pau sembla marcat per la construcció d'una ἐκκλησία que sigui reflex de la imatge de Déu revelat en la creu de Jesús (cf. 1Co 1,18-31; 12,12-27; etc.). Pau sembla tenir clar que la “nova aliança”, l'“aliança de l'esperit”, no significa una ruptura de l'Aliança amb Israel en el Sinaí, sinó la recuperació del sentit original de la primera, que ha de “reflectir com en un mirall la glòria del Senyor” (cf. 2Co 3,4-18). Aquesta serà una característica molt peculiar del projecte de Pau: que el conjunt dels creients en Crist siguin capaços de reflectir la identitat i l'actuació de Déu en la història, tal com Pau ho ha descobert en la creu de Jesús. Així doncs, el projecte de Pau es va caracteritzar per incorporar un nombre molt significatiu de persones marginals en l'àmbit urbà en el qual es va desenvolupar la seva missió.

Pau no va crear només un lloc d'acollida i reconeixement per a “els insensats”, “els febles”, “els menyspreats del món”, “els qui no són res” (τὰ μωρὰ, τὰ ἀσθενῆ, τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, τὰ μὴ ὄντα, 1Co 1,26-28). Des del punt de vista del patriarcat, en les assemblees, efectivament, hom hi acollia dones i esclaus en igualtat de condicions (1Co 11,4-5; 7,22); des del punt de vista jueu, els gentils eren iguals que els jueus (Ga 3,28); des del punt de vista dels valors socials i culturals hegemònics, els “necis” i “dèbils”, sense formació ni capacitat, tenien un lloc privilegiat de reconeixement i atenció per part dels “forts” i “cultes” (1Co 1,26-28; 8,7-13); els qui no tenien possibilitats econòmiques tenien un lloc entre els qui en tenien de sobres (1Co 11,17-34), etc. Però tots aquests no eren acollits en les assemblees únicament per tal d'aconseguir el reconeixement que no aconseguien fora. Pau pretenia quelcom més; pretenia que aquestes assemblees aparentment “dèbils”, “menyspreables”, “nècies”..., fossin exemple i model del que havia de ser Israel; que fossin exemple del que el Senyor Déu volia que Israel reflectís a totes les altres nacions (2Co 3,12-18). La llum que Israel havia de ser per als pobles, Pau la va entendre d'aquesta manera tan peculiar: era la llum d'un Déu que es reflectia en els rostres de les víctimes, els marginats, els qui no comptaven per a Roma ni per als poderosos, tal com ho havia fet en la creu de Jesús.

Aquest aspecte alternatiu de l'ἐκκλησία permet d'entendre'n també el caràcter ambigu entre la casa i la ciutat. En un context social marcat per la divisió d'àmbits —el polític i el domèstic—, les assemblees de Pau es van mantenir en un estudiat espai intermedi que tenia a veure amb aspectes de la vida pública i de la privada. Probablement, Pau projectà en l'ἐκκλησία la seva comprensió del judaisme com a religió políti-

ca, i aquesta idea era compartida per la majoria de jueus del seu temps. Aquesta idea subjacent que Pau aplicà amb certs conflictes va conferir a les seves assemblees un perfil més polític que domèstic, i això generà una gran ambigüitat entre els membres de les assemblees, que no sabien si havien de regir-se en ἡ ἐκκλησία pels valors domèstics o bé pels polítics. Aquesta ambigüitat no s'acabà de resoldre; en part, per la imminència escatològica, que li impedia una visió a llarg termini; però, sobretot, perquè d'aquesta manera Pau aconseguia que la igualtat fonamental dels creients, tal com estava expressada en Ga 3,28, basculés d'un àmbit a l'altre, del domèstic al polític, i viceversa.

Aquesta vocació política de ἡ ἐκκλησία es percep en diverses estratègies que degueren acabar essent desafiants: primer, la proclamació com a Senyor d'un crucificat per l'Imperi (tal com hem vist abans) i l'atribució a aquest dels poders i privilegis que l'Imperi concedia a l'emperador (1Co 1,23; etc.); segon, la pretensió d'atorgar una "ciutadania del cel" als membres de les assemblees (i això que la majoria no podia aspirar ni tan sols a la ciutadania romana) en base al reconeixement del senyoriu del crucificat (Fl 3,18-20); tercer, les contínues al·lusions al final dels "amos d'aquest món" i de tot "principat, dominació o poder", que havia de quedar sotmès o destruït durant l'arribada imminent del Senyor Jesús (1Co 2,6-8; 15,24-25; etc.); i, quart, l'esperança que oferia als membres subordinats (insatisfets, marginals) de l'Imperi, amb els quals comptava el mecanisme repressor de Roma per tal d'establir fronteres que separaven els escollits de la resta; Pau alterava aquest ordre senzill, tan sagrat per als romans, que van poder veure en la seva construcció de ἡ ἐκκλησία un desafiament a l'estabilitat de l'Imperi.

Aquesta idea es manifestà mitjançant una distància prudent de certs models o institucions hegemònics. En primer lloc, el patriarcat (cf. Ga 3,28; 1Co 11,2-16; 14,31-32; etc.; vegeu la interpolació de 1Co 14,34-35); Pau havia donat les mateixes possibilitats per resar i profetitzar a homes i a dones (1Co 11,4-5; 14,31); havia alterat la relació d'esclaus i amos (1Co 7,22) i havia transformat els esclaus (potser rebels) en germans per als seus amos (Flm 10-16); havia creat possibilitats reals per a la taula compartida de jueus i gentils (Ro 14,1-23). I, en segon lloc, l'autoritat imperial (cf. 1Co 2,6-9; 15,24-25; etc.; vegeu la interpolació en Rm 13,1-7); Pau mostrà una actitud respectuosa però distant envers les autoritats civils i els líders religiosos. No volgué sotmetre's a "tota autoritat", i és per això que s'enfrontà a altres líders en el si del moviment de Jesús, com Pere o Jaume (Ga 2,11-14). També topà amb les autoritats jueves de les ciutats de la diàspora que visitava (2Co 11,25-26; cf. Ac 17,1-8). I sovint mostrà la convicció que les autoritats imperials (incloses en l'expressió "principats i poders") serien sotmeses al senyoriu de Crist, que dominaria tota la creació al cap de poc temps (1Co 2,8; 15,24-25; Rm 8,38; etc.). Aquesta resistència de Pau a acceptar qualsevulla altra autoritat que no fos la de l'evangeli té l'origen en la seva experiència carismàtica i el seu horitzó en la imminència escatològica. Això legitimà

la visió apocalíptica de Pau i li va permetre suportar un cert dualisme històric entre el sí però encara no.

5) *Un projecte marcat pel carisma de Pau i els conflictes amb altres líders*

L'última característica que menciono és el caràcter lliure i autònom del projecte de Pau (que ell justificava com a apostòlic). El va defensar amb vehemència i passió (cf. 1Co 15,3-8; Ga 1,1; etc.) i amb caràcter independent de Jerusalem (cf. Ga 1-2). Aquesta llibertat i autonomia no eren desinterès o independència total, sinó també vinculació i sentit de pertinença (cf. Rm 15,30-33), tot i que, segons sembla, per part dels de Jerusalem aquesta vinculació no era recíproca (Ac 21,15-26). Probablement, la combinació d'ambdós aspectes (llibertat i vinculació), a més de generar ambigüitat, explica bona part dels conflictes que hagué d'afrontar amb altres líders de diferents cercles de seguidors de Jesús. En aquest context, hem d'entendre, com a mínim en part, la seva relació polèmica amb Pere, amb Jaume i amb altres missioners; també, els conflictes estratègics, d'organització i de missió que es perceben en les seves cartes (cf. Ga 1,18-2,14; 1Co 1,11-12; 2Co 10,12-13,10; Fl 3,2-4; etc.) i el problema de la col·lecta i el refús aparent (cf. Rm 15,30-33; Ac 21,15-26; 24,17-21). Probablement, aquests conflictes van impulsar i definir el seu projecte independent, més que no pas les opcions i decisions sorgides de la seva reflexió teològica i l'experiència carismàtica.

Un dels conflictes que més va definir el projecte de Pau va ser la distribució dels àmbits de missió realitzada en l'assemblea de Jerusalem (cf. Ga 2,7-9) i els problemes que generà (tant a Antioquia com més tard a Galàcia, Corint i potser Filips). Pau afirma que en una reunió entre els dirigents d'Antioquia i Jerusalem "li fou reconegut per part dels notables l'evangeli de la incircumcisió", de la mateixa manera que a Pere "el de la circumcisió" (πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς, Ga 2,7). En Ga 1,16 havia afirmat que la seva vocació tenia com a horitzó l'anunci de l'evangeli a les nacions (ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν), tal com diu en altres llocs (Ga 2,2; Rm 11,13; 15,16; etc.; cf. Ac 15,7, on Pere confirma aquesta mateixa idea). No és moment d'explicar els detalls d'aquest conflicte; únicament vull assenyalar que aquesta divisió d'àmbits de missió probablement reflecteix la dificultat (o impossibilitat) d'establir els criteris d'una missió comuna compartida, i això obligà els dos grups més enfrontats a organitzar la respectiva missió pròpia. En el cas de Pau, això es confirma per la voluntat de construir sense "fonaments posats per altres" (cf. Rm 15,19-21). Pau confessa, al final de la seva etapa independent, que només acceptà el fonament posat per ell, Jesús Messies (1Co 3,10-11), en una clara al·lusió a altres seguidors de Jesús que construeixen sobre bases diferents (cf. Ga 1,6-10; 1Co 11,4; etc.). El projecte de Pau, doncs, estigué marcat per aquest conflicte amb altres líders de grups de seguidors de Jesús amb els quals Pau va mantenir una relació tensa, po-

lèmica, distant i ambigua, si bé és cert que, des del seu punt de vista, res d'això no es degué entendre com una ruptura.

2. El fracàs del projecte de Pau i les reconstruccions d'aquest projecte

Pau havia experimentat un primer fracàs a Antioquia, que preludejava el que vindria més tard: la seva idea d'una taula compartida que caracteritzés l'ἐκκλησία de jueus i gentils (com a pas previ a l'Israel de Déu) havia quedat interrompuda per la intransigència de Jaume i altres seguidors de Jesús de Jerusalem (Ga 2,11-14). Això havia provocat l'inici de la missió independent i la decisió de “no construir sobre fonaments posats per altres” (Rm 15,20). Curiosament, al final de la seva vida, Pau va experimentar un fracàs similar per circumstàncies semblants: la col·lecta que dugué a terme a Jerusalem per a pal·liar l'escassetat dels creients jueus sembla que no fou acceptada. El silenci de Lluç, que coneixia el tema (Ac 24,17) però no el relatà (probablement perquè sabia que havia estat rebutjat), resulta ser molt eloqüent i sembla una dada segura. Ambdós fracassos, com una “inclusió biogràfica” de la seva missió, ofereixen una idea d'allò que anomenem “fracàs de la seva missió”.

En aquestes circumstàncies, la majoria de les característiques que varen definir el projecte de Pau foren transformades, eliminades o substituïdes per d'altres que reconduïren el seu projecte. Això no obstant, no es produí una única reconstrucció d'aquell projecte; si bé algunes d'aquestes reconstruccions conflüïren en una visió hegemònica (plural), hi hagué altres alternatives que s'entossudien a fer reviure algunes de les característiques del projecte de Pau en unes circumstàncies noves. En general, aquestes construccions que anomenem alternatives són les que no tingueren continuïtat, tot i que, en bona mesura, influïren decisivament en la visió que s'acabà imposant. Això planteja un escenari plural i ambigu en el qual no és fàcil identificar les noves característiques amb els seus defensors i amb els textos literaris que ens han romàs. Tanmateix, esbossaré algunes línies que podem reconèixer sobre l'evolució del projecte de Pau, tot assenyalant les característiques que no tingueren continuïtat, i miraré d'explicar de quina manera van ser transformades en alguns cercles de creients del segle II dC.

1) *Ἡ ἐκκλησία mira cap al cosmos, no cap a Israel*

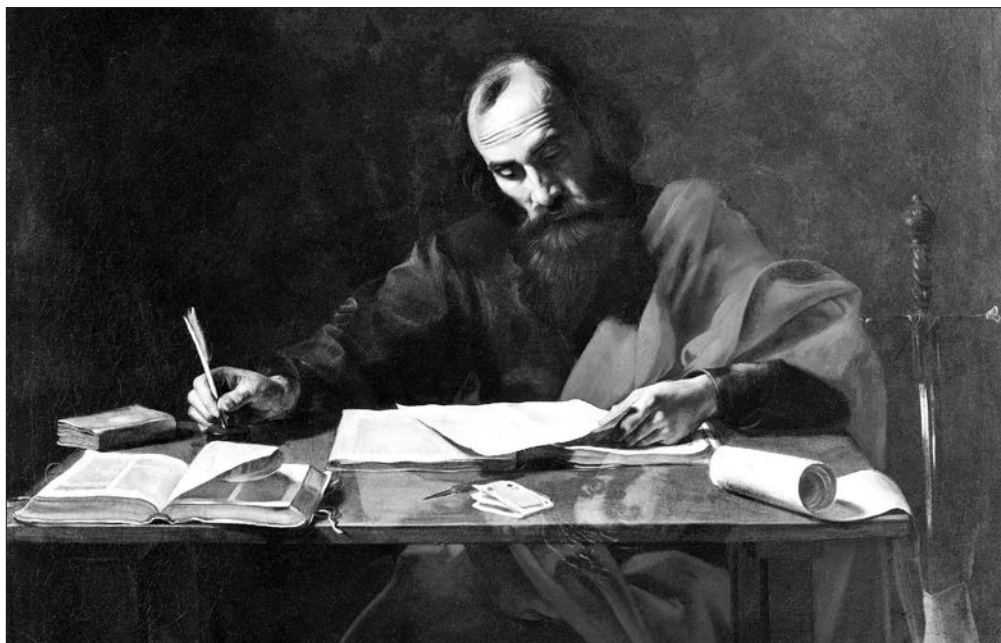
L'esperança que Israel acceptés Jesús com a messies no es va complir: la major part dels jueus no acceptaren el messianisme de Jesús. No obstant això, el fracàs del projecte de transformació d'Israel (en la millor versió de si mateix) mitjançant la incorporació de gentils creients en Crist sense circumcidat no havia reduït les assemblees paulines; més aviat fou al revés: continuaren creixent, sobretot per la incorporació de gentils, la majoria probablement temorosos de Déu, i això afavorí la identificació per

la separació de la sinagoga. Això va fer repensar la idea i model d'ἐκκλησία que Pau tingué en vida.

La idea de l'ἐκκλησία com a transició cap a l'Israel de Déu ja no tenia sentit; es veia com un impossible que calia reorientar. Així, l'ἐκκλησία anà adquirint sentit en si mateixa com a finalitat del pla de Déu dissenyat des de la creació. Aquest pla ara es revelava amb absoluta claredat, però no només a Pau, sinó als “apòstols i profetes”, i es convertí progressivament en l'horitzó de la missió dels deixebles de Pau (Ef 3,5). Aquests, que van continuar escrivint cartes en nom seu, foren els primers que desenvoluparen el concepte paulí d'ἐκκλησία cap a un horitzó diferent d'Israel. La identitat de l'ἐκκλησία té algunes característiques d'Israel; però ja no pretén ser Israel, sinó ocupar el seu lloc en el pla de Déu.

Així, els autors de les Cartes als Colossencs i Efesis expandeixen l'ecclesiologia de Pau en quatre direccions: primer, és l'ἐκκλησία i no Israel la que acull el “misteri amagat durant segles (...): els gentils són cohereus, membres del mateix cos i partícips de la mateixa promesa de Crist Jesús” (Ef 3,5); segon, presenten l'ἐκκλησία com a objectiu final de la missió de Crist, de la seva mort i resurrecció, i dels patiments de Pau (“Ara m'alegro dels patiments que suportó per vosaltres, i completo el que manca

Pau escrivint les cartes. Pintura atribuïda a Valentin de Boulogne, segle XVII.

a les tribulacions de Crist en la meua carn, en favor del seu cos, que és l'Església", Col 1,24); tercer, la mostren com la "plenitud d'allò que omple tot l'univers" (τό πλήρωμα, Ef 1,22-23); i, quart, la presenten com la que ha de desenvolupar una missió històrica i transcendent que arriba als principats i potestats dels cels (Ef 3,8-10). Tot això apunta cap a la mateixa direcció: si bé Pau encara esperava que la saba de l'olivera centenària que era Israel revitalitzés les branques de l'olivera silvestre que eren les nacions (i viceversa) per tal de compartir el mateix destí i donar el mateix fruit en un futur proper (cf. Rm 11,16-24), ara la mirada estava posada en l'ἐκκλησία com l'única que acollia i realitzava ja en el present aquella promesa.

Per la seva banda, Lluc, en el segon volum de la seva obra a finals del segle I o a inicis del segle II, posa en boca de Pau la renúncia que molts creients en Crist havien fet pel que fa a la possibilitat que Israel cregués en Jesús com el Messies. El Pau de Ac declara que "s'ha fet insensible el cor d'aquest poble... Sapiguen-ho, doncs: aquesta salvació de Déu ha estat enviada als pagans; ells sí que escoltaran!" (Ac 28,23-28). El contrast amb el que el mateix Pau esperava, tal com apareix en Rm 11,26, resulta molt clar. Uns autors i altres posaren les bases per a la transformació d'un fracàs aparent en un èxit futur.

Igualment, la comprensió que Pau tenia de la Torà resultava una mica problemàtica a partir de l'any 70 dC, per dos motius. Per una banda, es feia difícil d'entendre i d'explicar, sobretot perquè tenia com a finalitat "salvar" Israel i mantenir l'esperança que l'"Israel segons la carn" es convertís en l'"Israel de Déu". Els seguidors de Jesús a partir de la segona generació, en la major part, havien abandonat aquesta esperança i ja no esperaven que Israel (el conjunt de tots els hebreus) cregués en Jesús com a Messies (cf. Ac 28,23-28). És per això que Lluc presentà Pau, tal com ho havia fet amb Jesús, com a fidel complidor de la Llei; ambdós són presentats com a fidels a les tradicions, promeses i pràctiques jueves, mentre que el judaisme hegemònic posterior a l'any 70 dC es presenta desviant-se de les seves pròpies arrels; Jesús i Pau van complir, mentre que Israel no. Per altra banda, les afirmacions de Pau sobre el valor relatiu de la llei resultaven ara perilloses, perquè podien incitar a comportaments revolucionaris o rebels (antinòmics) que acabarien essent fatals en l'estratègia imperant de ser ciutadans model. Per tant, es va imposar una nova lectura del concepte de "justícia" (que en Pau era l'actuació gratuïta de Déu per a considerar tothom just): "fer el que és correcte", "comportar-se segons les lleis". D'aquesta manera, Pau va poder passar a ser considerat mestre moral per a la gent del segle II dC.

2) La fe de Jesús eixampla l'horitzó de la creu cap enrere i cap endavant

L'excessiu protagonisme de la creu en la cosmovisió teològica de Pau i les seves complicades implicacions pràctiques s'anà compensant de diverses maneres, fonamentalment integrant el passat i el futur de l'esdeveniment de la creu.

En primer lloc, la “predicació de la creu” s’amplià amb el desenvolupament d’una teologia de la resurrecció que contrarestés el pes excessiu de la creu en la cosmovisió paulina. En aquest punt, destaquen las cartes deuteropaulines, que amplien la teologia de la creu cap a una resurrecció i entronització de Crist. Pau, òbviament, no ignorava la resurrecció de Jesús ni les experiències i testimonis que va desencadenar; de fet, va ser decisiva per al seu projecte (“I si Crist no ha ressuscitat, la vostra fe és il·lusòria”: 1Co 15,17); ni tampoc l’entronització posterior, tal com queda recollit en la segona part de l’himne de Fl 2,6-11 (“Per això Déu l’ha exaltat i li ha concedit aquell nom que està per damunt de tot altre nom ...”). No obstant això, la insistència de Pau a subratllar la centralitat de la creu havia caracteritzat el seu projecte i havia comportat tota una sèrie de conseqüències teològiques, socials i polítiques que eren a la base de bona part dels conflictes que tingué en el passat. Mort Pau, i davant la necessitat de reduir les tensions internes i externes de la millor manera possible, semblava aconsellable ampliar la mirada, limitar les paradoxes i desplaçar el centre de la reflexió cap a la resurrecció i l’entronització de Crist, que oferia, a més, certs avantatges socials respecte de les amenaces d’altres idees i pràctiques (com l’ascetisme, els rituals dels misteris, l’endevinació, etc.). Colossencs i Efesis desenvoluparen la cristologia de les cartes originals tot subratllant precisament la preeminència de Crist per sobre de tot allò creat i la capacitat que tingué de reconciliar-ho tot sota el seu senyoriu i d’oferir una salvació universal (Col 1,15-20). L’entronització celestial de Crist el fa ser font de tot poder i autoritat (Ef 1,3; 2,6). En aquestes cartes, el cel ha desplaçat la creu com a centre teològic; no és que la creu desaparegui de la reflexió, sinó que no té la centralitat que tenia en el discurs de Pau (cf. Ef 1,15-20); quan la creu és mencionada, es fa subratllant la resurrecció i entronització. Les conseqüències socials, polítiques i organitzatives són, com veurem, molt diferents de les que presentava Pau.

En segon lloc, també es va compensar o corregir l’aparent menysteniment de Pau per la vida de Jesús i les seves paraules i fets. Pau, com hem vist, no els havia necessitat per a desenvolupar i legitimar el seu projecte. Això no obstant, quan aquest fou superat i s’havien resolt parcialment els conflictes pels quals Pau es va distanciar de la memòria de Jesús, es podien posar en diàleg i reconciliar la teologia de la creu i la teologia de la vida de Jesús. Aquesta tasca, com a mínim en part, la dugué a terme l’evangelista Marc. Malgrat que la tradició inaugurada per Papius presenta aquest evangelista com a “intèrpret de Pere”, en realitat la posició teològica de Marc està més vinculada a la memòria de Pau que a la de Pere. Les semblances en molts aspectes permeten afirmar que Marc és un intèrpret o simpatitzant de la tradició paulina; de fet, adaptà i corregí un aspecte fonamental: les escasses referències de Pau a la història de Jesús. De Pau, Marc en recuperà la decidida missió vers els pagans i el distanciament en relació amb les pràctiques rituals (com l’observança del dissabte, la puresa d’aliments, el dejuni o els sacrificis), i ho relacionà tot amb la vida de Jesús, no com a conseqüència de la

creu: fou el mateix Jesús qui havia enviat un pagà a la missió (Mc 5,1-20), qui havia declarat purs tots els aliments (Mc 7,19) i qui havia mostrat distància en relació amb moltes tradicions rituals jueves (Mc 2,1-3,6; 7,1-30). D'aquesta manera, Marc amplià la teologia de la creu amb una teologia de la vida de Jesús: aquesta vida, les paraules i els fets de Jesús, explicava el sentit de la mort en creu (i viceversa) i ampliava l'horitzó teològic de Pau. Les conseqüències socials i polítiques d'això no s'allunyaven gaire de les de Pau, però sí de les cartes deuteropaulines. Un exemple, com veurem després, fou la resistència de Marc a incorporar els codis domèstics i la seva voluntat de donar als membres subordinats un relleu igual o més gran que als superiors (cf. Mc 10).

Lluc, per la seva part, uní ambdues perspectives (l'ampliació de la creu, tant amb la vida de Jesús com amb la resurrecció i fets posteriors) en les seves dues obres: en l'evangeli desenvolupa l'esdeveniment històric de la vida de Jesús, tot incloent-hi la pasqua, i en el llibre dels Fets subratlla els efectes de la resurrecció, ascensió i descens de l'Esperit.

3) Refredament i retard de l'escatologia

La imminència escatològica (i la visió apocalíptica) del temps present ja no tenia sentit. Els esdeveniments de la Guerra jueva que acabà l'any 70 dC van precipitar un canvi de concepció de la història; la idea del final imminent havia perdut força i suport, i prengué més sentit una comprensió de la història oberta i amb un horitzó més ampli. Igualment, la identitat dels creients en Crist va anar abandonant l'actitud de resistència i s'anà transformant cap a l'actitud dels ciutadans de l'Imperi que acabarien influïnt i transformant-lo des de dins (és la visió del llibre dels Fets que acabà imposant-se, tot i que no de manera uniforme). En aquest context, l'escatologia imminent del projecte de Pau fou corregida de diverses maneres; en alguns moments, hom considerà que l'esdeveniment final (ἔσχατον) ja havia tingut lloc, mentre que en d'altres l'esdeveniment final es projectà cap a un futur incert.

El llenguatge dels deixebles de Pau que es troben darrere de les cartes deuteropaulines (especialment Col i Ef), suggereix la possibilitat que consideressin la pasqua de Jesús com a realització de l'escatologia de Pau, mentre que altres creients de la primera generació la consideraven futura. L'autor de Colossencs, a diferència de Pau, que apuntava cap a un futur escatològic, subratlla el passat ja realitzat ("Ell ens alliberà del poder de les tenebres i ens traspasà al Regne del seu Fill estimat": Col 1,13; "Pel baptisme heu estat sepultats amb Crist, i amb ell també heu ressuscitat": Col 2,12-13; "Ja que heu ressuscitat amb Crist...": 3,1). La Carta als Efesis, per la seva banda, presenta "una exaltació de l'escatologia feta en Col, quan afirma que Déu, en la seva abundant misericòrdia, ha vivificat amb Crist els creients, víctimes en altre temps de

la mort espiritual; els ha salvat; els ha co-ressuscitat i co-entronitzat en els cels en Crist Jesús (Ef 2,4-6)”, segons paraules de G. Barbaglio.

Altres tradicions, com la Segona carta als Tessalonicencs, justifiquen el retard de la parusia i intenten corregir alguns excessos escatològics entusiastes que estaven provocant abandonaments i desesperança (2Te 3,10-12).

En certa manera i de forma paral·lela, la concepció apocalíptica de la història es va anar deixant de banda (es mantingué residual en alguns grups marginals dins dels seguidors de Jesús) i, amb aquesta, algunes actituds de resistència i de distància respecte de les institucions imperials que havien conformat la resistència de la visió apocalíptica de la història. S'imposà una visió més propera i positiva respecte del patriarcat i de les autoritats imperials, i s'elaborà un discurs per a ciutadans model, tal com veurem a continuació.

4) *Ἐκκλησία domèstica com a reflex de la (nova) imatge de Déu*

El caràcter social de *Ἐκκλησία* com a reflex de la creu de Jesús, que en Pau havia tingut un perfil marginal i distant de models culturals hegemònics, es va transformar cap a perfils socials més domèstics i políticament “amables” que ampliaren la pluralitat i donaren més valor als membres socialment rellevants i influents.

La preferència de Pau per persones marginals o insatisfetes (1Te 2,7; 1Co 1,26-28) donarà pas a la preferència per als qui reproduïxen els valors centrals i hegemònics. Si bé Pau havia reconegut un lloc privilegiat per als “insensats”, els “febles”, i la “gent que no compta” (1Co 1,26-28), les cartes deuteropaulines presenten com a model “l'home perfecte” (ὁ ἀνὴρ τέλειος) i menystenen l'ignorant o immadur (νήπιος, Ef 4,13-14).

L'excessiu protagonisme que els membres subordinats (especialment esclaus i dones) tingueren en la primera generació es compensa afavorint el lideratge de persones que representen millor el patriarcat; las cartes pastorals ho concreten, quan, en *Ἐκκλησία*, restringeixen l'autoritat a homes caps de família exemplars (cf. 1Tm 3,1-7). Així, incorporant-ho progressivament, les resistències de Pau al patriarcat es van suavitzar. Aquest patriarcat s'anà imposant mentre l'esperança escatològica es refredava, es desplaçava cap a un futur més llunyà i guanyava suport un model més convencional d'estar en el món (Co 3,18-4,1; Ef 5,21-6,9). És interessant comprovar com, dels tres parells de contraris que Pau havia mencionat en Ga 3,28 per expressar la novetat de *Ἐκκλησία*, en les cartes deuteropaulines (i posteriorment) ja no se'n mencionà cap altre que el primer (jueus i grecs gentils). Pau, com he dit abans, havia donat les mateixes possibilitats de resar i profetitzar a homes i a dones (1Co 11,4-5; 14,31); havia alterat la relació d'esclaus i amos (1Co 7,22) i havia transformat els esclaus (tal vegada rebels) en germans per als seus amos (Flm 10-16); havia creat possibilitats reals

per a la taula compartida de jueus i gentils (Ro 14,1-23). A partir de les cartes dels seus deixebles, la igualtat de dones i homes i la d'esclaus i amos quedà subordinada als seus llocs socials segons el codi domèstic que s'incorpora com a model d'organització de l'ἐκκλησία. En aquest context, cal entendre la interpolació sobre el "silenci de les dones" de 1Co 14,34-35.

Tanmateix, l'assimilació del patriarcat no fou l'única resposta al fracàs de l'estratègia paulina. Durant el segle segon van circular unes llegendes (que quallaren en un text literari molt popular) en les quals Pau i Tecla es mostren molt actius contra els intents de reduir el lloc de les dones a l'àmbit domèstic. Una part d'aquest relat té Tecla com a protagonista; és una dona acomodada i de bona posició que renuncia al compromís matrimonial concertat per la seva família i, per tant, al seu paper d'esposa submissa; aquest acte de rebel·lió l'empeny a la sentència de mort (el text no estalvia dramatismes en presentar la mare de Tecla com a instigadora del judici i condemna per motiu del deshonor que el comportament de la filla porta a la família). Tecla s'escapa repetidament i de manera miraculosa de les seves detencions, es bateja a si mateixa i Pau la nomena ministra de la paraula. El conjunt de l'obra i, especialment, el personatge de Tecla, s'entén com una visió alternativa, en el si dels seguidors de Jesús del segle segon, a la imposició i generalització del patriarcat com a model d'organització i de govern.

Per la seva banda, l'evangelista Marc, probablement contemporani dels autors de les cartes deuteropaulines (Col i Ef), remet a l'autoritat de Jesús per a legitimar una visió no patriarcal de la casa d'un creient (Mc 10).

Per altra banda, els deixebles de Pau també van corregir l'actitud distant (resistència larvada, deslegitimació, etc.) respecte de les autoritats civils i religioses; estava molt relacionada amb la seva visió apocalíptica. Pau, tal com hem vist, mostrà una actitud respectuosa però distant amb les autoritats civils i els líders religiosos. La submissió a "tota autoritat", tal com he dit, no anava amb les seves preferències: s'enfrontà amb líders del moviment de Jesús, com Pere i Jaume (Ga 2,11-14), i amb les autoritats jueves de les ciutats de la diàspora que visitava (2Co 11,25-26; cf. Ac 17,1-8). I va mostrar repetidament la convicció que les autoritats imperials (incloses en l'expressió "principats i poders") serien sotmeses al senyoriu de Crist, que al cap de poc dominaria tota la creació (1Co 2,8; 15,24-25; Rm 8,38; etc.). Això no obstant, aquest desinterès de Pau (sobretot el record de la seva pròpia actitud vital davant les autoritats) podia ser interpretat com a rebel·lia o incitació a la desobediència i podia ser utilitzat contra el moviment de Jesús en un moment en què la imminència escatològica havia quedat relegada i la visió apocalíptica no era generalitzada. Per tal de resoldre aquest perill, Lluç presentà Pau mostrant submissió a les autoritats romanes, juntament amb una ciutadania romana modèlica (Ac 26,30-31). En aquest sentit, hem d'entendre també la possible interpolació de Rm 13,1-7, que posa en boca de Pau la submissió a

totes les autoritats. Així, com en el cas del silenci de la dona, hom va projectar en Pau una nova visió de l'ἐκκλησία i es va donar coherència a la seva memòria.

5) La memòria de Pau es reconstrueix (juntament amb la de Pere i d'altres)

La reconstrucció de la memòria de Pau va ser duta a terme de manera paral·lela i en estret diàleg (a vegades oposadament) amb la reconstrucció de la memòria de Pere, que adquirí ben aviat un predomini i autoritat gairebé indiscutides.

Els problemes d'apostolicitat de Pau foren resolts, ja sigui per la via del ple reconeixement del seu apostolat (per exemple, en les cartes deuteropaulines), ja sigui reconciliant-lo amb els "apòstols" (per exemple, en els Fets dels Apòstols i la literatura narrativa). La divisió de parcel·les de missió es va anul·lar i hom presentà Pau en sintonia amb Pere i els altres: se'ls presentà com un relleu perfecte i coordinat (en Ac). Pel que fa a la voluntat de construir "no sobre fonaments posats per altres" (Rm 15,20), sinó sobre l'únic fonament possible, Crist (1Co 3,10-11), ara hi ha la possibilitat de construir sobre el "fonament dels apòstols i profetes", on Crist no és el fonament, sinó la "pedra angular" (Ef 2,11-22). Pau es converteix en un pilar més de la construcció del cristianisme naixent: esdevé fonament, juntament amb els altres apòstols. Sobre això, Lluc inicià una tradició que tingué continuïtat en els corrents hegemònics del cristianisme naixent, tal com es pot llegir en la Primera carta de Climent (5,4-5) i en Ignasi d'Antioquia (IgRm 4,3). Per ells, Pere i Pau eren els "bons apòstols", el martiri dels quals els concedí la màxima dignitat, més gran que la que havien aconseguit en vida.

Un altre exemple canònic d'aquesta confluència de les memòries de Pere i Pau, podem trobar-lo en la Primera carta de Pere. En 1Pe, sembla presentar-s'hi una peculiar tradició romana d'algunes idees paulines, vinculada, a més, amb Marc (que la tradició identificava amb l'evangelista: 1Pe 5,13). A despit que els intents de vincular el text a una tradició de Pere no s'han generalitzat, sembla clar que la relació primerenca d'aquest text amb Pere (5,1: "testimoni dels sofriments de Crist" μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων) és un esforç de reconciliar records: els records de Pau amb els de Pere, probablement a Roma.

El més peculiar d'aquest procés, això no obstant, és el record del martiri de Pere i Pau a Roma. Aquesta tradició s'inicià independentment; en el cas de Pau, les cartes deuteropaulines (Col i Ef) i, encara amb més mesura, les pastorals (1Tm i 2Tm, i Tt) desenvoluparen la imatge del Pau sofrent, sacrificat i legitimat. En el cas de Pere, l'Evangelí segons Joan ja recull aquesta tradició a finals del segle primer (Jn 21,18), i s'ampliarà més endavant (1Pe 5,1; 2Pe 1,14-15; Primera carta de Climent; Actes de Pere; etc.). Tanmateix, el més significatiu és el record conjunt de llur destí fatal, que

donava la impressió d'un martiri conjunt i, per tant, en legitimava la reconciliació: les tradicions apel·laven a tots dos i ambdós lideratges eren sancionats conjuntament.

Llur missió conjunta, segons la memòria d'aquells cristians, tingué un paper fonamental per a la fundació de la comunitat de Roma. En Ac, Pau és el successor de Pere en el desenvolupament de la missió als pagans; en els Actes de Pere és al revés: Pere arriba a Roma per succeir el Pau absent (4,1-5). Aquestes tradicions que uneixen la memòria d'ambdós s'allunyen de les cartes deuteropaulines, en les quals Pau és recordat com a únic apòstol. Amb el pas del temps, també aquesta memòria de Pau més relativa hagué de ser corregida per assimilar-la a la memòria d'altres apòstols, especialment la de Pere; la literatura narrativa dels fets (canònics i apòcrifs d'ambdós) hi jugà un paper decisiu.

Així doncs, la imatge de Pau es va transformar; hom li reconegué l'apostolat, l'entrega, el sofriment i martiri per l'Església naixent. Ara, Pau mostrava una formació elitista; era exemple de transformació (conversió); era fidel a Israel, que s'havia desviat; Pau se superposava a la figura de Crist; i era sofrent i màrtir.

3. Conclusió

El conjunt de característiques que hem escollit per a definir el projecte de Pau en el marc de la missió dels primers seguidors de Jesús no tingué continuïtat. Algunes de les característiques amb què s'havia entossudit acabaren amb la seva mort. Això no obstant, les seves assemblees van gaudir d'un èxit pòstum que Pau no havia previst: la continuïtat en el temps d'alguns grups pensats amb data de caducitat. En aquest sentit, potser podríem parlar també de l'èxit del fracàs de Pau. No obstant això, el seu projecte, tal com l'hem definit més amunt, va fracassar, en el sentit que no aconseguí que Israel recuperés la seva vocació original de reflectir el rostre de Déu (cf. Ex 33-34 i 2Co 3,12-18) tal com ell ho havia descobert en la creu de Jesús.

Quan morí, tal vegada per causa del creixement d'aquestes assemblees (gaudiren d'un èxit inesperat) i per causa del retard de la parusia, la major part de les característiques que definiren el projecte de Pau van ser transformades, eliminades o substituïdes per altres que n'actualitzaven el projecte als nous temps. L'horitzó de l'ἐκκλησία deixà de ser Israel, i l'ἐκκλησία havia de ser ella mateixa; la urgència escatològica i el caràcter de resistència donaren pas a una actitud més positiva respecte de la manera d'estar en el món; la centralitat teològica de la creu es compensà amb unes visions teològiques més àmplies i menys paradoxals; la resistència al model patriarcal i el caràcter marginal de les assemblees donaren lloc a una progressiva assimilació i diàleg cultural. Per últim, la memòria de Pau va ser transformada, per tal de convertir un díscol líder rebel d'assemblees marginals en un apòstol consolidat, reconegut, model de ciutadania i de les virtuts necessàries per afrontar els reptes de l'Església del segle II dC.

Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques

El propassat mes de setembre se celebrà el Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques a la ciutat de Tarragona. El congrés reuní les Associacions Bíbliques Espanyola, Portuguesa i Catalana durant els dies 1-3 de setembre, de tal manera que sota el títol «El projecte missioner de Pau en el context de la primera missió cristiana», alguns dels membres d'aquestes associacions es congregaren en el marc incomparable del remodelat Seminari Pontifici de Tarragona. Fou un veritable espai de trobada entre germans cristians que, tot i pertànyer a un territori ben proper, sovint se senten distanciats per barreres inexistents en la Paraula del Senyor. Així ho manifestaren, de fet, els presidents de les tres associacions (Joan Magí, de la nostra ABCAT, Santiago Guijarro, de l'ABE, i Armindo Vaz, de l'ABP), que posaren de manifest la necessitat indefugible d'aprofundir en aquest tipus de contactes acadèmics perquè tant l'Església en el seu conjunt com els estudis bíblics en el cas que ens ocupava puguin, doncs, fruit d'una major germanor i intensitat d'intercanvis entre membres. Armindo Vaz arribà a qualificar el congrés de «trobada històrica», tot posant de manifest la importància i el goig d'aquest acte celebrat al bell mig de la Tàrraco imperial.

El congrés començà amb l'arribada d'alguns participants (provinents de tota la península Ibèrica) durant la tarda del dilluns 31 d'agost, alguns dels quals s'hostatjaven en hotels de la ciutat o fins i tot a les dependències del mateix Seminari Menor de Tarragona. En qualsevol cas, però, les activitats pròpiament acadèmiques iniciaren el dimarts dia 1 de setembre amb la inauguració del congrés per part dels tres presidents i la conferència que donava el tret de sortida a les jornades, en aquest cas la que féu el Dr. David G. Horrell (professor de la Universitat d'Exeter, al Regne Unit), intitulada «Fear, Hope, and Doing Good: Wives as a Paradigm of Mission in 1Peter» 'Por, esperança i bones accions: les esposes com a paradigma de la missió en la Primera carta de Pere'. La conclusió a què arribà el professor Horrell en la seva ponència fou que l'autor de la Primera carta de Pere pretenia de remarcar la importància del seguiment

del camí fressat per Jesús de Natzaret com a via privilegiada d'accés al Pare, tot fent notar les tensions que això hauria generat en l'ambient sociopolític de les primeres comunitats cristianes urbanes de l'Imperi romà. La crida a la resistència de 1Pe, doncs, juntament amb la fe en Déu, són característiques distintives de la «dinàmica de la primera missió cristiana, de l'experiència cristiana en un món hostil».

Després d'un debat entre els assistents i la pausa per reprendre forces, començà el torn de mig matí, que es destinà íntegrament a les comunicacions presentades en tres seminaris distints: un sobre Antic Testament, un sobre Nou Testament, i un darrer sobre la Bíblia en la Pastoral i en la Cultura. La relació de comunicacions presentades en els tres seminaris durant els dies del congrés fou la següent:

Primera sessió:

• Antic Testament:

- ARMINDO VAZ (ABP): «Génesis 2–3: creación divina sin pecado humano».
- JAUME ANGELATS (ABCAT): «Caín i Abel: paraula o violència? Elements per a una lectura de Gn 4,1-16 des d'una perspectiva psicoanalítica» (comunicació llegida pel company de l'ABCAT Jaume Balateu, atès la impossibilitat d'assistir al congrés del prof. Angelats).
- MIGUEL PÉREZ FERNÁNDEZ (ABE): «Traducciones arameas de la Biblia: desde lo oral a lo literario».

• Nou Testament:

- JOÃO ALBERTO CORREIA (ABP): «Os discípulos de Emaús e a identidade cristã em chave de hospitalidade».

El moment de la inauguració del Congrés

– XAVIER ALEGRE (ABCAT): «El nou paradigma en la interpretació de Pau. Una anàlisi crítica».

• Bíblia en la Pastoral i en la Cultura:

– MARÍA CELIA ROPERO SERRANO (ABE): «Un tejido funerario de lino con inscripción latina del Museo Bíblico y Oriental de León».

– JOAN FERRER I COSTA (ABCAT): «¿Cómo se ha plasmado la Biblia en imágenes artísticas?».

– JOAQUIM LOPES MORGADO (ABE): «Sesenta años de actividad de la Difusora Bíblica católica (fundada por un capuchino castellano)» (comunicació llegida per JOSÉ CARLOS DA SILVA CARVALHO de l'ABP).

El matí es clogué amb un dinar de germanor de gairebé tots els assistents i una visita a la catedral guiada pel nostre guia particular, el formidable Dr. Andreu Muñoz.

Les sessions de la tarda foren d'intenses reunions, atès que l'ABE celebrava la seva assemblea general, l'ABCAT tenia una reunió de junta i els membres de l'ABP aprofitaren per començar a encaminar els projectes de la seva novella associació. Tot plegat finí amb una sessió informativa sobre presentacions de llibres de membres de cadascuna de les respectives associacions bíbliques.

El segon dia prosseguí amb una conferència matinal, en aquest cas pronunciada pel professor José Tolentino Mendonça (que també és un reconegut poeta portuguès), amb el títol següent: «O relato da experiênciã missionária nas cartas de Paulo» 'El relat de l'experiència missionera en les cartes de Pau'. El Dr. Tolentino destacà la capacitat de Pau de Tars de pensar un món diferent, inclusiu i universal (cf. Ga 3,28), i de fer-ho en una perspectiva de convivència social i integradora. Pel baptisme, el cristià viu una «existència metamòrfica»: creure en Crist significa participar del dinamisme de vida que està velat i revelat en l'esdeveniment de la Seva resurrecció. I això és molt important, perquè així Crist esdevé aquell qui ens dóna accés a la intimitat del Pare.

Seguint el model del primer dia, les comunicacions dels seminaris foren les següents:

Segona sessió:

• Antic Testament:

– KOLDO ESTEBAN (ABE): «Algunos problemas de traducción en Gn 1-3. Aplicación de la propuesta lingüística textual de Alviero Niccacci».

– NÚRIA CALDUCH BENAGES (ABCAT, ABE): «La función de Sir 24,22 en el discurso de Doña Sabiduría».

• Nou Testament:

- ARMAND PUIG I TARRECH (ABCAT): «Història i teologia en els evangelis de la infància».
- GONZALO FONTANA (ABE): «Los orígenes del cristianismo en Éfeso (a. 70-135)».
- MARCOS ACEITUNO (ABCAT): «L'Israel de les “promeses” en sant Pau».

• Bíblia en la Pastoral i en la Cultura:

- QUIQUE FERNÁNDEZ (ABCAT) – JOSÉ IGNACIO PEDREGOSA (ABE): «Secretarios de Animación Bíblica de la Pastoral y figura pastoral del animador bíblico».
- JOAQUIM MALÉ I RIBERA (ABCAT): «Recordando al Señor: reflexiones sobre memoria y oralidad en los estudios recientes de Jesús de Nazaret».

El matí s'acabà amb el tradicional dinar de germanor i una visita guiada al Museu Bíblic per part del seu director, l'infatigable Dr. Andreu Muñoz.

La tarda estigué atapeïda d'activitats. Primer la conferència del nou vicari general dels Carmelites Descalços a Roma, el fins ara secretari de la nostra ABCAT i amic, el Dr. Agustí Borrell i Viader, intitulada «El viatge a Hispània en el projecte missioner de Pau». La conclusió a què arribà el professor Borrell és que «no hi ha un element únic i decisiu que expliqui la decisió de Pau d'evangelitzar Hispània». Pau, conclogué Borrell, «es mou per la convicció que la salvació de Déu està destinada a tota la humanitat, primer als jueus i després als pagans». Cal agrair a l'Agustí la claredat expositiva i l'ordre tan escrupolós amb què pronuncià la conferència a una hora en què no és gens fàcil de mantenir l'atenció. Se l'ha de felicitar per haver-ho aconseguit amb escreix!

El jorn finí amb una excursió a la preciosa vil·la romana de Centelles i posteriorment a l'amfiteatre romà de Tarragona, visites novament guiades —de forma magistral— pel Dr. Andreu Muñoz.

El tercer i últim dia començà amb la conferència del professor Carlos Gil Arbiol (Universidad de Deusto), amb el títol «El fracaso del proyecto de Pablo y su reconstrucción». El professor Gil destacà la manca de continuïtat entre el projecte de Pau i aquell que protagonitzaren els seus seguidors. Es tracta d'un fracàs aparent, atès que el propi ponent parlà d'un «èxit del fracàs de Pau»; tant és així que «a la mort de Pau la majoria de les característiques que definiren el seu projecte foren transformades, eliminades o substituïdes per altres que actualitzaven el seu projecte als nous temps». En el fons, doncs, es produí un procés d'adaptació als signes dels temps que, ben mirat, podem concloure que forma part consubstancial del mateix procés de la revelació de Déu en la Història.

Els seminaris d'aquest darrer dia foren els següents:

*Una imatge dels
assistents a una
conferència*

Tercera sessió:

• Antic Testament:

- FRANCISCO-JAVIER RUIZ ORTIZ (ABE): «Si place al rey, venga hoy con Amán al banquete que le he preparado (Est 5,4)».
- FRANCESC RAMIS (ABCAT): «Les comunitats assentades a Jehud al retorn de l'exili».

• Nou Testament:

- JOSEP RIUS-CAMPS (ABCAT): «Saül–Saule–Pau: raons del canvi de nom».
- ALFONSO VIVES (ABE): «¿Existe una misión cristiana periférica? La primera evangelización en Egipto».

• Bíblia en la Pastoral i en la Cultura:

- SANTIAGO GUIJARRO: «Las excavaciones arqueológicas en Magdala».
- ANDREU MUÑOZ MELGAR (ABCAT): «El Museo Bíblico Tarraconense: la museografía al servicio de la Palabra de Dios».

El congrés arribà a la seva fi amb un acte de clausura i un dinar de comiat dels congressistes, que s'acomiadaren tot esperant poder-se retrobar ben aviat en una nova ocasió d'encontre, ocasió que, com en aquest cas a Tarragona, estarà de ben segur marcada per l'amor compartit a la Paraula del Senyor tal com s'ha expressat en la Bíblia.

Joaquim Malé i Ribera

La Bíblia en català (BCI), sempre a l'abast

L'Associació Bíblica de Catalunya, en començar el nou any 2016, posa a les nostres mans una nova eina que ens permet tenir el text bíblic sempre a l'abast. La BCI (*Bíblia catalana, traducció interconfessional*), la versió més moderna i acurada de la Bíblia en català, ja està disponible en una aplicació que permet llegir, cercar i estudiar el text de la Paraula de Déu des dels nostres dispositius mòbils. Un cop descarregada, no es necessita connexió a Internet.

Les característiques d'aquesta nova aplicació són:

– Conté el text sencer de la Bíblia, tant de l'Antic Testament com del Nou Testament (inclosos els llibres deuterocanònics).

Captura d'una pantalla de l'aplicació

- La visualització permet triar diferents mides de lletra.
- Opcionalment, es poden veure totes les notes explicatives de l'edició en paper.
- L'aplicació permet cercar qualsevol text a partir de la citació.
- Conté una completa eina de recerca per trobar tots els textos de la Bíblia on apareix una determinada paraula, o bé dues paraules, o una frase, etc. La cerca es pot fer en tota la Bíblia o en els llibres que se seleccionin.
- Completa l'aplicació un ric vocabulari bíblic, amb una explicació dels principals termes i noms relacionats amb la Bíblia.
- Tant en les notes com en el vocabulari, les citacions bíbliques contenen enllaços que permeten llegir directament el text citat.

Podeu descarregar-la directament i de manera gratuïta des del *Play Store* d'Android, només cal que cerqueu “bíblia catalana” i apareixerà l'aplicació. Ben aviat estarà disponible també per a Iphone.

L'ABCAT pot oferir aquest magnífic producte de forma gratuïta a tothom gràcies al seu miler i escaig de socis que any rere any fan possible que la Paraula de Déu s'escampi i sigui accessible. GRÀCIES, SOCIS!

Maria de l'Esperança Amill

LIV Jornades de biblistes de Catalunya

En un ambient on cantar *El desembre congelat* no era gens adient pel temps i la temperatura que ens va fer, però meditant i estudiant la Paraula de nit i de dia (vegeu Sl 1,2 i Js 1,8) perquè creixi i doni fruit encara que no sabem ben bé com (vegeu Mc 4,26-29), els dies 28-30 de desembre de 2015 es van reunir a la Casa d'Espiritualitat Claret de Vic, al voltant de cinquanta biblistes vinguts de diferents indrets dels Països Catalans, per celebrar les LIV Jornades de Biblistes de l'Associació Bíblica de Catalunya.

Vam començar amb la benvinguda del nostre president de l'Associació, Joan Magí. Tot seguit, l'Enric Cortès ens va fer la presentació de les jornades que eren la continuació de la temàtica de l'any passat: «Església i comunitats (II)». Amb les ponències de l'any 2014 i d'enguany es recolliran un bon grapat d'articles que formaran part del pròxim volum de la col·lecció *Scripta Biblica*.

Vam començar el primer dia amb estudis relacionats amb l'Antic Testament i la literatura intertestamentària, i el segon dia amb el Nou Testament. El torn de començar les jornades va recaure en el professor Joan Ferrer amb el títol: «La comunitat dels congregats». Estudi de l'arrel *qhl* en la Bíblia hebrea». Va presentar l'ampli ús del terme *qhl*, centrant-se, fonamentalment, en el seu significat com a congregació d'israelites. A continuació en Damià Roure ens va acostar a una de les ciutats més importants de l'antiguitat amb «La comunitat judeohel·lenista i judeocristiana d'Alexandria». Unes comunitats que probablement tenen el seu origen en les emigracions jueves del segle VI aC, autors com Ezequiel el Tràgic, Artàpan i Filó d'Alexandria ens ajuden a entendre la comunitat alexandrina i una ciutat on hi ha poques possibilitats que hi hagués una comunitat paganocristiana en els seus inicis. Tot seguit vam endinsar-nos en el món intertestamentari amb l'Enric Cortès: «Rellevància de la literatura no canònica en les comunitats creients». Una investigació realment suggeridora sobre les raons per les quals les comunitats, jueves i cristianes, a més de tenir l'Escltura, feien servir obres de la literatura no canònica (Quart llibre d'Esdres, Testament de Moisès, Llibre dels Jubileus...). Per acabar el primer dia es va fer un resum del treball de John F. Elwolde, que no va poder assistir a les jornades, i que esperem veure'l ben aviat entre nosaltres, sobre «El mot congregació al Siràcida».

El següent dia va ser el torn de l'Armand Puig amb «L'Església apostòlica i les comunitats gnòstiques». Es planteja tres situacions diferents. Una és la de l'èxit del gnosticisme com a forma de cristianisme dins de l'Església. Una altra, l'aparició de les comunitats gnòstiques separades de l'Església, però que la volen atreure al gnosticisme. I, per últim, les comunitats gnòstiques en polèmica amb l'Església. Oriol Tuñí va ser el segon ponent del dia amb «La comunitat joànica: balanç d'una proposta». Una proposta que és un conjunt de propostes que engloba: la progressiva elaboració de l'Evangeli, la polèmica amb la sinagoga, les diferents cristologies i la lectura hermenèutica que es fa dins de l'Evangeli. En tercer lloc, vam escoltar en Josep Rius-Camps sobre «Les diverses comunitats creients postpasquals en la demostració de Lluc a Teòfil». A partir del còdex Beza i subratllant les diferències respecte del còdex Alexandrí, va parlar, per exemple, de les esglésies cristianes d'origen hel·lenista, l'Església de Jerusalem, d'Antioquia de Síria, de Judea, de Samaria i de Galilea. Per últim, vam poder conèixer la investigació d'en Marcos Aceituno sobre qui són «Jannes i Jambres (2Tm 3,8-9)». Va defensar com la interpretació d'aquest text bíblic és il·luminada a partir del Targum Pseudo-Yonatan, el Papir Chester Beatty 16 i el Document de Damasc, on també apareixen aquests personatges.

Al final de cada presentació dels treballs dels ponents, tenia lloc un interessant diàleg, de vegades grans debats, que permetran una investigació posterior amb noves perspectives que enriquiran encara més els articles que veurem publicats pròximament.

Durant les jornades es van fer diferents presentacions sobre les últimes publicacions, a més del nostre BUTLLETÍ.

– *La Bíblia de la Comunitat*, la Bíblia més treballada i més espectacular que hem fet. És una edició en format major, amb la col·laboració de l'artista Perico Pastor en el disseny de la coberta i 21 làmines a tot color amb escenes de l'Escriptura, amb un apèndix de citacions bíbliques corresponents a les lectures i salms de tots i cadascun dels dies de l'any que contribueix a fer més útil aquesta edició. Pensada especialment per a totes les esglésies perquè pugui ser col·locada en un lloc d'honor de l'espai sacre i per a les llars que desitgin entronitzar la Paraula de Déu i fer-ne un punt de referència de la pregària i la convivència familiars.

– L'aplicació de la BCI per a mòbils és ja una realitat. Podeu descarregar-la directament i de manera gratuïta des del Play Store d'Android, només cal que cerqueu “bíblia catalana” i apareixerà l'aplicació. Ben aviat estarà disponible també per a Iphone.

– El *Nou Testament grec. Edició d'estudi* (en curs de publicació). Serà una obra fonamental per a poder accedir directament al text grec original del Nou Testament. En el conjunt de 39.000 notes hi trobareu el significat adequat al context dels 5.272 mots grecs que apareixen en el Nou Testament menys de 30 vegades. A partir d'aquí serà molt fàcil llegir el Nou Testament en grec!

– El *Diccionari grec-català del Nou Testament amb l'anàlisi morfològica completa de totes les formes verbals* (en curs de publicació) on figura el repertori complet dels mots grecs que apareixen en el Nou Testament.

Un moment del debat: Concepció Huerta, Damià Roure i Joan Ferrer

– La primera edició del *Nou Testament i Salms*. D'aquesta manera es «facilita les dues accions bàsiques dels qui accedeixen a la Paraula: acollir el mestratge de Jesús i els ensenyaments dels apòstols, d'una banda, i, de l'altra, respondre a les paraules rebudes amb la invocació i l'acció de gràcies, les que s'adrecen al “Pare entranyable i Déu de tot consol” (2Co 1,3).»

– Les actes del Congrés de 2013 *The last years of Paul* que es va celebrar a Tarragona. És una publicació en anglès que ha fet la editorial Mohr Siebeck, els editors són Armand Puig, John Barclay i Jörg Frey El conjunt d'articles són sobre l'exegesi, la història i l'arqueologia, i pretenen oferir llum a preguntes difícils de respondre: va anar Pau a Hispània? Com i per què va morir? Es van realitzar plenament tots els seus projectes?

– La reedició de la *Bíblia dia a dia*.

– La col·laboració de la nostra Associació en la futura edició dels dos volums sobre la Bíblia i la literatura catalana. El primer volum serà des del segle XIII fins al XVI. El segon, des del XVII fins al XX.

– La col·lecció *Scripta Biblica* ha arribat al número quinze amb els títols *Relectures de l'Esriptura a la llum del Concili Vaticà II. La vinya* (*Scripta Biblica* 14) i *Relectures de l'Esriptura a la llum del Concili Vaticà II. La serp de bronze* (*Scripta Biblica* 15).

L'últim dia de les jornades va estar dedicat íntegrament a la marxa de l'Associació. Amb data de finals de 2015 comptem amb 1.024 socis, els quals són la base que manté l'economia de l'ABCAT i que permet fer conèixer i portar arreu la Paraula de Déu. Finalment vam acordar que les properes jornades les farem, si Déu vol, també a Vic els dies 27-29 de desembre de 2016.

Jaume Balateu

Nou Testament i Salms

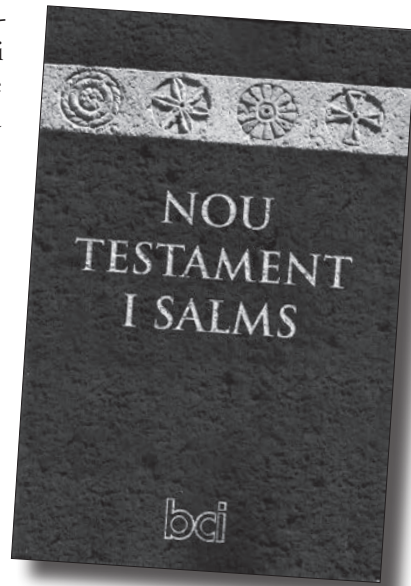
L'Associació Bíblica de Catalunya, junt amb el Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona i l'Editorial Claret-Fundació Claret, acaba d'editar un nou volum amb el text de la BCI que conté **el Nou Testament i el llibre dels Salms**.

Per què oferir una edició amb el text bíblic del Nou Testament i els Salms? Llegim en la presentació d'aquest volum:

Perquè el fet de tenir-los en un mateix llibre, facilita les dues accions bàsiques dels qui accedeixen a la Paraula: acollir el mestratge de Jesús i els ensenyaments dels apòstols, d'una banda, i, de l'altra, respondre a les paraules rebudes amb la invocació i l'acció de gràcies, les que s'adrecen al "Pare entranyable i Déu de tot consol" (2Co 1,3).

Aquesta edició serà un regal per a moltes persones que, en un sol llibre, tindran a l'abast la paraula de Jesús i la resposta a aquesta paraula. Com s'afirma en la resolució 50 del darrer Concili Tarraconense, celebrat ara fa vint anys, "la pregària amb les paraules de l'Escriptura és, tradicionalment, la més excel·lent: responem a Déu amb les seves mateixes paraules."

Es compleixen cinquanta anys de l'acabament del Concili Vaticà II. Aquest Concili ens va recordar que "l'Església ha venerat sempre les Sagrades Escriptures" (*Dei Verbum* 21). Venerar la Paraula: heus ací un dels reptes centrals del cristianisme viscut en el temps present! Iniciat l'any Sant de la Misericòrdia, promogut pel Papa Francesc, la lectura habitual de la Paraula i la pregària contínua amb aquesta, passen a ser senyals distintius d'una fe que viu de l'amor misericordiós i s'expressa amb una compassió sol·licita envers els pobres.

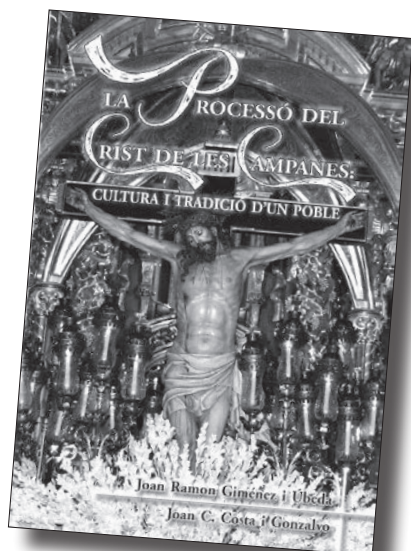

Maria de l'Esperança Amill

La processó del Crist de les Campanes

La processó del Crist de les Campanes. Cultura i tradició d'un poble és un llibre escrit per Joan Ramon Giménez i Joan C. Costa, que va ser presentat a la Casa del Bou de la vila d'Albalat de la Ribera (País Valencià) el dia 26 de juny de 2015.

Aquest llibre, de 306 pàgines, és la història de la fe que el poble ha rebut a través de la imatge del Santíssim Crist de les Campanes. La processó ja se celebrava en el segle XIX, però al llarg del temps s'havia degradat en conjunt, per això l'any 1966 es va fer una renovació total dels personatges bíblics i dels portadors.

La processó del Crist de les Campanes és barroca, còpia de la que se celebra el dia del Corpus a la ciutat de València.

El llibre conté documentació fotogràfica tant dels personatges bíblics antics com dels actuals. Cal destacar que tots els qui porten un vestit en són propietaris i aquest passa de pares a fills. També recull els goigs i les partitures musicals que s'interpreten en la processó.

Aquest llibre documenta la història de la processó d'Albalat i és un testimoni d'homenatge i agraïment a tots els qui la feren possible des del començament, als qui la restauraren i a tots els qui al llarg dels anys hi col·laboren. Cal fer un esment especial a la Banda de l'Ateneu Musical, al grup de danses Segreny, a la colla de dolçainers i tabaleters i a l'Ajuntament de la vila.

La processó del Crist de les Campanes segueix el model de les processons valencianes barroques, i s'estructura seguint l'esquema de la història de la salvació. En primer lloc apareixen els personatges de l'Antic Testament, encapçalats per Adam i Eva; tot seguit vénen els del Nou Testament, amb la representació dels apòstols i els evangelistes junt amb els sants patrons del poble i, encara, un tercer grup integrat pels portadors de les andes de Crist.

Els vestits dels personatges bíblics, que són 85 en total, més els 49 portadors, són molt vistosos. La processó del Crist de les Campanes podríem dir que és una catequesi bíblica popular que es fa cada 17 d'agost a les 9 del vespre pels carrers de la vila. L'itinerari ideal és anar de les representacions de la processó als textos bíblics que ens parlen d'aquests personatges a fi d'aprofundir en el missatge de salvació que comuniquen.

Eduard Juan Gonzalvo

BUTLLETÍ DE L'ASSOCIACIÓ BÍBLICA DE CATALUNYA. Núm. 122. Gener del 2016

Direcció: JOAN FERRER, Gutenberg, 15 - 08397 Pineda de Mar. ESPERANÇA AMILL, Sant Antoni, 89 – 43800 Valls. *Adreça electrònica:* butlleti@abcat.cat. *Secretaria:* secretari@abcat.cat. *Administració:* Pla de Palau, 2 – 43003 Tarragona. *Disseny de la coberta:* Narcís Comadira. *Composició:* Imatge-9, SL (Valls). *Impressió:* Gràfiques Moncunill, SL (Valls). DL: B-23633-1978. ISSN: 2013-9381

PORTAL

Armand Puig i Tàrrrech

Pàg. 1

ARTICLES

El viatge a Hispània en el projecte missioner de Pau

Agustí Borrell

Pàg. 5

El relat de l'experiència missionera en les cartes de Pau

José Tolentino Mendonça

Pàg. 19

El fracàs del projecte de Pau i la seva reconstrucció

Carlos Gil

Pàg. 37

INFORMACIONS

Congrés de les Associacions Bíbliques Ibèriques

La Bíblia en català (BCI), sempre a l'abast

LIV Jornades de biblistes de Catalunya

Nou Testament i Salms

La processó del Crist de les Campanes

Pàg. 53